

K OTÁZCE POZNÁNÍ A INTERPRETACE STRÁŽIŠŤ

J. Bašta

Při systematickém terénním průzkumu Sedmihoří probíhajícím od podzimu 1984 a prováděným prehistorickým oddělením Západočeského muzea v Plzni jsme na vrchu Rozsoše ležícím na katastru obce Mírkova v okrese Domažlice zjistili objekt, který s největší pravděpodobností můžeme interpretovat jako více než půl tisíciletí využívaný strážní bod (Bašta - Baštová, v tisku). Protože se zřejmě jedná o prvé archeologicky zjištěné strážišťe na území Čech, považují za vhodné upozornit na něj vedle výše zmíněného souhrnného článku ještě v samostatné stati.

Vrch Rozsocha je nejzápadnějším výběžkem podkovovitého hřbetu Sedmihoří, dosahuje nadmořské výšky 600 m a relativního převýšení asi 100 m. Díky tomu, že poněkud vystupuje z věnce kopců Sedmihoří poskytuje velmi dobrý, téměř kruhový rozhled do okolní krajiny, mimo jiné i na Všerubský průsmyk a další důležitý horský přechod u Lysé hory nad prameny Radbuzy. Jen ve výhledu na významnou zemskou bránu u Přimdy brání 610 m vysoký kopec Sedlo u vsi Vidice ležící asi 2 km severně. Vrcholová plošina Rozsochy je členitá, o rozměrech 50 x 200 m, orientovaná delší osou V - Z. Pokrývá ji vzrostlý borový les s travnatým podrostem, na vrcholu a na západním okraji se nalézají dvě nápadné skupiny balvanů, v jejichž bezprostředním okolí jsme zjistili pozdně halštatské a raně středověké osídlení. Strážišťe se nacházelo u nápadného seskupení balvanů na vrcholu (v sousedství kóty 600 m), které připomíná jeskyni bez stropu - mezi skalami se nachází asi 5 m dlouhá rozsedlina o šíři 1,5 - 2,5 m a balvany nad ní ční do výše 1,5 - 4 m. V nejširším místě je žulová stěna na JV straně vypálena do červena v pruhu širokém asi 0,5 m do výše 1,2 metru. Přibližně v polovině rozsedliny jsme položili 13. 9. 1985 sondu velikosti 1 x 1 m; pod nezeťelým jehličím se nacházela tři až pětcentimetrová vrstvička lesního humusu překrývající kulturní vrstvu světle hnědé barvy s načervenalým nádechem, písčito - hlinitou, silnou 20 cm, která ležela nad podložím ze zvětralé žuly. Prakticky na povrchu ležely drobné zlomky keramiky 15. století, humusová vrstvička obsahovala keramiku 13. století, kulturní vrstva promíšená mladohradištní a pozdně halštatské střepy. Nejhojněji byla zastoupena keramika 15. století - celkem 37 zlomků pocházejících z drobných nádobek a lahví, 17 střepy byla zastoupena keramika 11. - 13. století (lahve a zlomky drobných nádob) a 12 pravěkých střepů. Obdobný obraz skýtala i další sonda položená na jižním svahu pod balvany. Mimo to jsme na různých místech v okolí kóty 600 m sbírali glazovanou keramiku náležící pravděpodobně 17. století (uloženo v ZČM, odd. prehistorie).

Interpretace tohoto objektu jako strážišťe se opírá o následující skutečnosti:

- 1) o polohu lokality, přičemž znovu podtrhuji mimořádně dobrý výhled a převýšení;
- 2) o soustředění nálezů v okolí kóty 600 m; 3) o sekvenci jednotlivých kultur - je velmi příznačné, že chybí keramika 14. a 16. století, naopak nejvíce je zastoupeno bouřlivé

století patnácté. Výmluvná je i druhová skladba nalezené keramiky, v níž převažují lahve a drobné nádoby osobního servisu. Rozsedlinu mezi balvany tedy lze považovat za provizorní útočiště opakovaně používané v neklidných válečných dobách, které souviselo se zde fungujícím strážišťem. Proti další možné interpretaci lokality jako refugia mluví poměrně malé rozměry vrcholové plošiny, vzdálenost od zdrojů vody a nápadná poloha Rozsochy. Tomuto účelu jistě více vyhovovala členitá a bažinatá Mazholezská kotlina uvnitř Sedmihoří. Pro interpretaci Rozsochy jako strážišťe nepřímě svědčí i nález mladohradištní keramiky na vrcholku 2 km severovýchodně vzdáleného vrchu Chlumu (kóta 610 m). Z místa nálezů je velmi dobře vidět jak Rozsocha tak Přimda a šlo by zřejmě o vykrytí slepého prostoru. Podobná situace kupodivu není v Sedmihoří ojedinělá - na vrcholu Chlumu existovalo na rozhraní starší a střední doby bronzové (kolem roku 1500 př. n. l.) a v pozdní době bronzové rozsáhlé hradišťe v dominantní poloze a s výborným rozhledem do okolí krajiny - s výjimkou na jihozápadě, kde se tyčí 619 m vysoký Racovský vrch. Při výzkumu eneolitického výšinného sídlišťe, které stávalo na jeho vrcholku, jsme získali i keramiku střední a pozdní doby bronzové, přestože její nálezy na neopevněných výšinných polohách jinak nejsou známy. I v tomto případě lze uvažovat o strážním bodě, souvisejícím s fortifikací na vrchu Chlumu.

Další lokalitou, kterou lze interpretovat jako strážišťe, je Srnčí vrch na k.ú. Buková, okr. Plzeň-jih. Jde o nápadný kopec s poměrně malou vrcholovou plošinou, pod níž jsou zbytky valů pozdně halštatského hradiška. Při průzkumu na podzim r. 1986 a v lednu r. 1987 jsme u balvanu na vrcholu kopce sebrali větší množství zlomků keramiky pokročilého 15. století. Protože zde chybí středověká fortifikace, keramika se vyskytuje na malé ploše a lokalita sama se rozlohou, převýšením i rozhledem jak hluboko do Plzeňské kotliny tak na pásmo Českého lesa podobá Rozsoše, lze předpokládat její využití jako strážišťe v době válek Jiřího z Poděbrad.

Ne každý nález středověké keramiky na neopevněné výšinné poloze se dá vykládat jako doklad strážišťe. Možnosti si lze rozdělit na několik základních skupin: a) doklady ekonomické aktivity (pastva, sběr lesních plodin, těžba dřeva). V těchto případech však nebude keramika soustředěna na malé ploše a měla by se vyskytovat v charakteristických shlučích, z nichž obvykle jdou rekonstruovat větší části nádob. b) refugium - archeologicky se může projevat téměř stejně jako strážišťe, rozhodující by však měl být typ polohy. U refugia lze předpokládat polohu skrytou a nenápadnou, byť třeba nepřístupnou. Jako příklad mohu uvést nálezy středověké keramiky z polohy "Na hradišti", k.ú. Kotaneč, okr. Plzeň-sever (Bašťová 1984, 161). c) případné doklady pověr (v pravěku kultu) - připadají v úvahu v okolí nápadných přírodních útvarů, např. skalních výchozů, které mohly být spojovány s nadpřirozenými silami a přinášeny jim oběti (potrava v nádobách) a to dle svědectví archeologických nálezů v pravěku i středověku (Koutecký 1985, 199).

Podle toponomastických pramenů však byla strážišťe jevem vyskytujícím se dosti hojně (názvy obcí Stráž, Strážišťe, Strážnice, Strážtež a pod.; k nim je třeba připočítat obdobné názvy vrchů a dále snad i různá Čihadla, Čihy, Chodovy atd.) (Choc 1967, 302; tam i starší literatura). V případě prvního archeologicky zjištěného strážišťe na vrchu

Rozsoba se však o žádný z těchto názvů či o případné indicie v písemných pramenech opřít nemůžeme. Svou roli zde ještě sehrála dvojitá změna jazyka i výměna obyvatelstva. Za zmínku (a oporu případného dalšího bádání) stojí fakt, že do bezprostředního okolí Rozsochy hrade F. Rožmberský (1280, 95) zaniklou ves zachovanou v písemných pramenech pod názvem Chotějovice. Rozhodujícím faktorem pro její identifikaci jako obydlí strážců (Chodů?) byl nálezní keramiky 13. - 14. století.

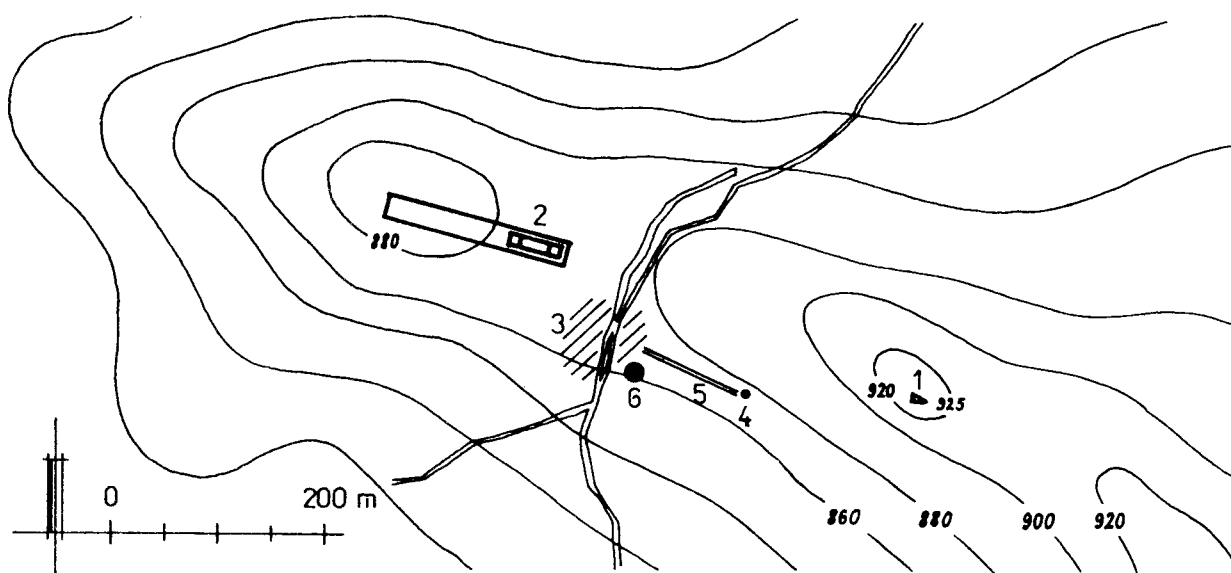
LITERATURA

- Bařta, J. a Pačtová, E. v tisku: Praveké osídlení Sedmihoří, Archeologické rozhledy.
Bořtová, D. 1984: Vývoj pravekého osídlení v povodí Střely, Archeologické rozhledy XXXVI, 156 - 162.
Choc, F. 1967: S mečem i štítem. České raně feudální vojenství. Praha.
Kouřecký, D. 1985: Archeologické nálezy u nápadného skalního výchozu u Jezeří, okr. Most, Archeologické rozhledy XXXVII, 198 - 200.
Rožmberský, F. 1280: Zaniklé středověké osady v okrese Domažlice, IV. výroční zpráva Okresního archivu Domažlice, 83 - 114.

PŘEDSUNUTÉ OPEVNĚNÍ HRADU KAŠPERKU k.ú. Žlíbek, o. Klatovy J. Anderle

Hrad Kašperk byl postaven na nižším vyvrcholení skalnatého hřebene, odděleném od vyšších částí mělkým sedlem. Hřbet vrchu se od sedla prudce zvedá. Stoupání posléze zavvrhuje ostrý výchoz skály (925 n.n.m.), jehož hřebenitý vrchol převyšuje okolní terén asi o pět metrů. Dále se ploché a přehledné temeno hřebetu táhne jen s mírným stoupáním (obr. 1). Na zmíněném skalním výchozu dožívají zubožené zbytky předsunuté bašty, považované kdysi nesprávně za staršího předchůdce hradu Kašperku. Místu se podle toho říká Pustý hrádek, ve staré literatuře Oedschlösser (Sommer 1840, 270).

Bašta byla vybudována na nepředvídaném, protáhlém půdorysu, který měl tvar klínu zabroceného proti mírnému svahu hřebetu (obr. 2). Pohled na čelo stavby s tehdy ještě zachoveným hřítem přináší ve svých "Hradech" A. Sedláček (1897, 173). Obrázek je zde uveden s titulkem "Kašperk". Stavba zaujala vrchol skaliska, které svou povahou ovlivnilo tvar půdorysu. Nevhodný charakter skály, lež nebyla, pokud lze sledovat, výrazněji upravována, se stal osobným traskám budovy. Podstatnější zbytky zdí zůstaly zachovány ze severní stěny a čelního hřítu. Zbytek stavby šel po šikmém boku skály a tvoří dnes suť u její paty. Severní boční zeď směrem k čelu objektu nabývá na síle - nejprve mírně, v závěrečném úseku za viditelného zlomením pruději. Toto uspořádání vychází z předpokladu, že baštu lze

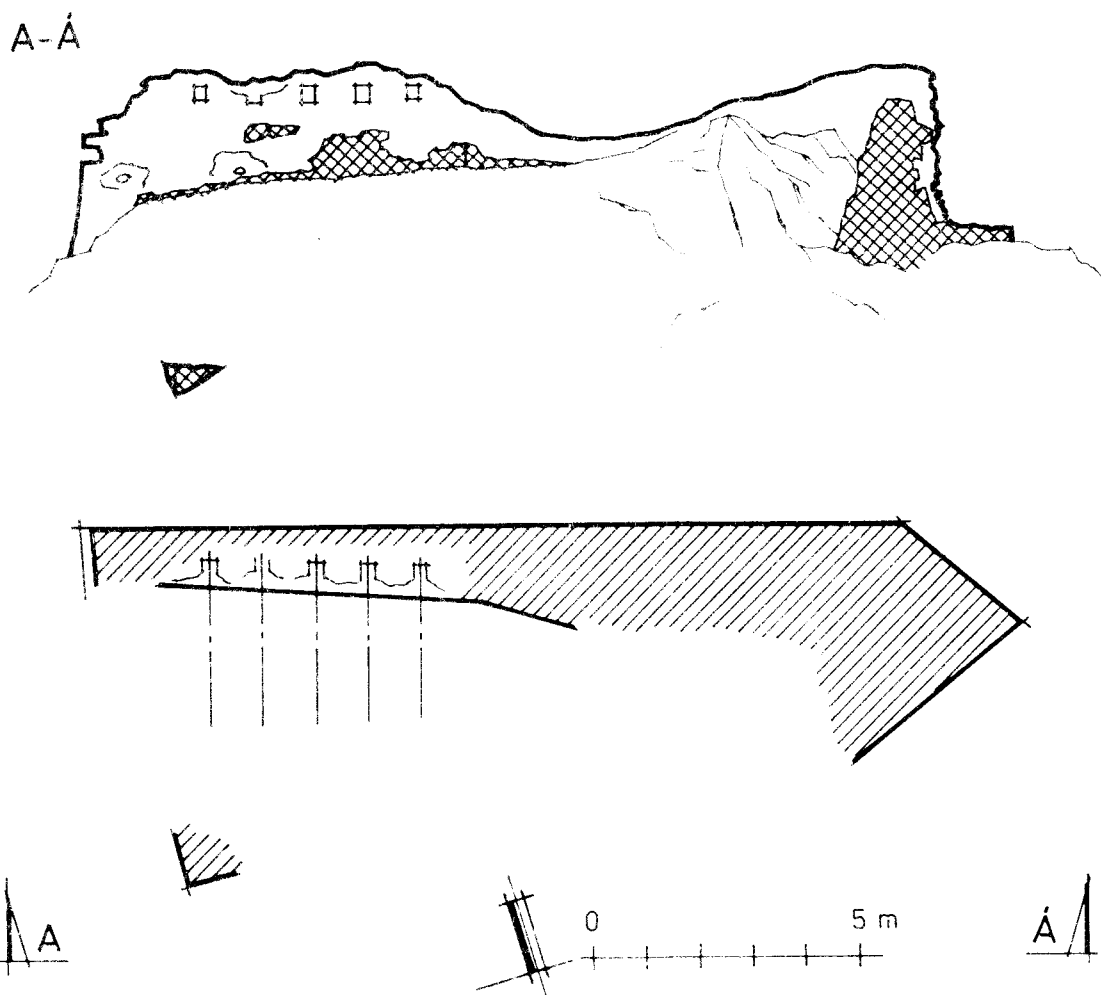
Obr. 1: Schema rozmístění objektů v terénu.

- 1 - bašta; 2 - hrad; 3 - pozůstatky hospodářského zázemí; 4 - pramen;
5 - náhon; 6 - vodní nádrž.

ohrozit střelbou většího kalibru pouze z čela, z hřebene. Ve zbytku severní zdi se nalézají kapsy trámů, nesoucích první podlaží. Podle hloubky uložení trámů (cca 60 cm) a jejich průřezu až 28 x 28 cm při poměrně malém rozponu je vidět, že podlaha byla dimenzována na značné zatížení. Výškové členění bašty neznáme. Vzhledem k malé síle bočních zdí a zadní, ke Kašperku obrácené zdi, byla stavba zřejmě poměrně nízká, snad dvojpodlažní, doplněná o polopatro s ochozem pro střelce z ručních zbraní. Potřebné převýšení nad terénem poskytovala baště skalní podnož. Stavba byla zbudována z lomového kamene, spojovaného velmi špatnou maltou. Jak ukazují vypálené kusy mazanice s otisky hraněných dřev, uplatňovaly se v objektu dřevěné konstrukce, omazané hlínou. Střechu snad kryly prejzy. Nalezen byl jeden zlomek. Zánik bašty způsobil mohutný požár. Trámy podlahy při něm vyhořely až na dno hlubokých kapes. Malta, v níž byly trámy uloženy, žárem zružověla. Keramický materiál z objektu je chudý. K dispozici jsou drobné, netypické zlomky nádob. Hrnčina je většinou oxidačně pálená, hnědavé nebo okrové barvy, jemně plavená. Při starším povrchovém průzkumu M. Kutáčkové byl získán nepočetný soubor keramiky, datovatelný rámcově do 15. století (Durdík 1973, 146). V okolí bašty nejsou patrné stopy další stavební činnosti resp. dalšího opevnění.

Objekt se nachází v poloze, z níž po dosažení určité úrovně dělostřelectva hrozilo hradu značné nebezpečí. Vzdálenost bašty od jeho čela činí 350 metrů, převýšení 45 metrů. Ohrožena byla první brána, čelní partie hradu i důležitá komunikace při jižní stěně

paláce. Protože původní stavitel hradu nepočítal s takovým dostřelem zbraní, otáčí se Kašperk vůči baště lehce jižním bokem. Pozdější držitelé hradu na vývoj střelby odpověděli zvýšením obvodové hradby, čímž ovšem narušili její stabilitu. Hradba byla původně téměř o polovinu nižší a v čele hradu sledovala průběh skalního podloží. Po zvýšení se úroveň ochozu dostala do jedné roviny, jak je tomu dosud. Hlavní váha obrany však spočinula na předsunuté baště. Ta především vykrývala nebezpečný prostor, ale zároveň se podstatně podílela na obraně hospodářského příslušenství hradu, které bylo umístěno v sedle (obr. 1). Písané prameny tu zaznamenávají tři pusté dvory v letech 1584 a 1617 (Sedláček 1897, 173, 174). V jižní části sedla jsou patrné stopy zaniklých objektů, které lze spojovat s těmito zprávami. Na bocích úvozu, který tudy prochází, je možné sbírat zlomky keramiky z konce 15. či počátku 16. století. Ke zmíněným objektům se pojí vodní nádrž, nad níž se

Obr. 2: Zbytky předsunuté bašty hradu Kašperku.

nalézá méně vydatný pramen. Do prostoru nad nádrží směřuje asi 170 kroků dlouhý náhon, dnes suchý. Přiváděl sem vodu od silného pramene, prýšticího z úbočí vrchu, na němž předsunutá bašta stála. Pramen byl pro hrad a příslušenství nejvydatnějším zdrojem vody. K jeho zabezpečení přispívala bašta rozhodujícím dílem.

Archeologický materiál dokládá provoz bašty v 15. století. Máme-li se pokusit o přesnější odhad datování vzniku této stavby, musíme se při nedostatku jiného materiálu opírat o analogie v českém prostředí. Budování předsunutých bašt je na sklonku středověku typické u našich hradů (Durdík 1982, 127) i u městských opevnění (Švábek, v tisku). Velmi dobře zachovanou a nejlépe probádanou stavbou tohoto typu je předsunutá bašta hradu Český Šternberk (Durdík 1982, 127 - 152). Byla budována nejspíše na přelomu 70. a 80. let 15. století po zkušenostech s dobýváním hradu královským vojskem v roce 1467.

Písemné prameny, pokud je známo, nepřinášejí o předsunutém opevnění Kašperku přímé údaje. Vypovídají však o okolnostech, které mohly mít na vznik stavby vliv. Několikrát během života hradu čeští králové povolovali držitelům hradu prostavět zde jistou sumu (např. v letech 1454 a 1495). V roce 1533 se zase jedná o náhradě za již provedené stavební práce (Sedláček 1897, 167, 170, 171). Kašperk byl od roku 1454 jako královská zástava v rukou přední osobnosti panské jednoty Zdenka ze Šternberka (Sedláček 1897, 167). Nedá se tedy zcela vyloučit vztah mezi budováním předsunuté bašty u Českého Šternberku a u Kašperku, které oba ambiciózním Šternberkům náležely.

LITERATURA

- Durdík, T. 1973: Předsunuté bašty českého vrcholně středověkého hradu, *Historická geografie* 10. Praha.
- Durdík, T. 1982: Jižní předsunutá bašta hradu Českého Šternberka, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 22 - 1981, 127 - 152. Benešov/Praha.
- Sedláček, A. 1897: *Hrady, zámky a tvrze Království českého XI.* Praha.
- Sommer, J. 1840: *Das Königreich Böhmen VIII.* Prag.
- Švábek, V. v tisku: *Městská předsunutá opevnění, Z Chodského hradu.* Domažlice.

HRÁDEK A VYŠEHRADEK

o. Tachov, o. Plzeň - sever

P. Rožmberský

V době, kdy August Sedláček pracoval na svých "Hradech", tedy na přelomu 19. a 20. století, byla archeologická věda u nás ještě v počátcích. Na Plzeňsku se v té době archeologický zájem soustředil hlavně na výzkum mohylových pohřebišť. August Sedláček byl nucen se u některých lokalit při nedostatku písemných pramenů uchýlovat k hypotézám;

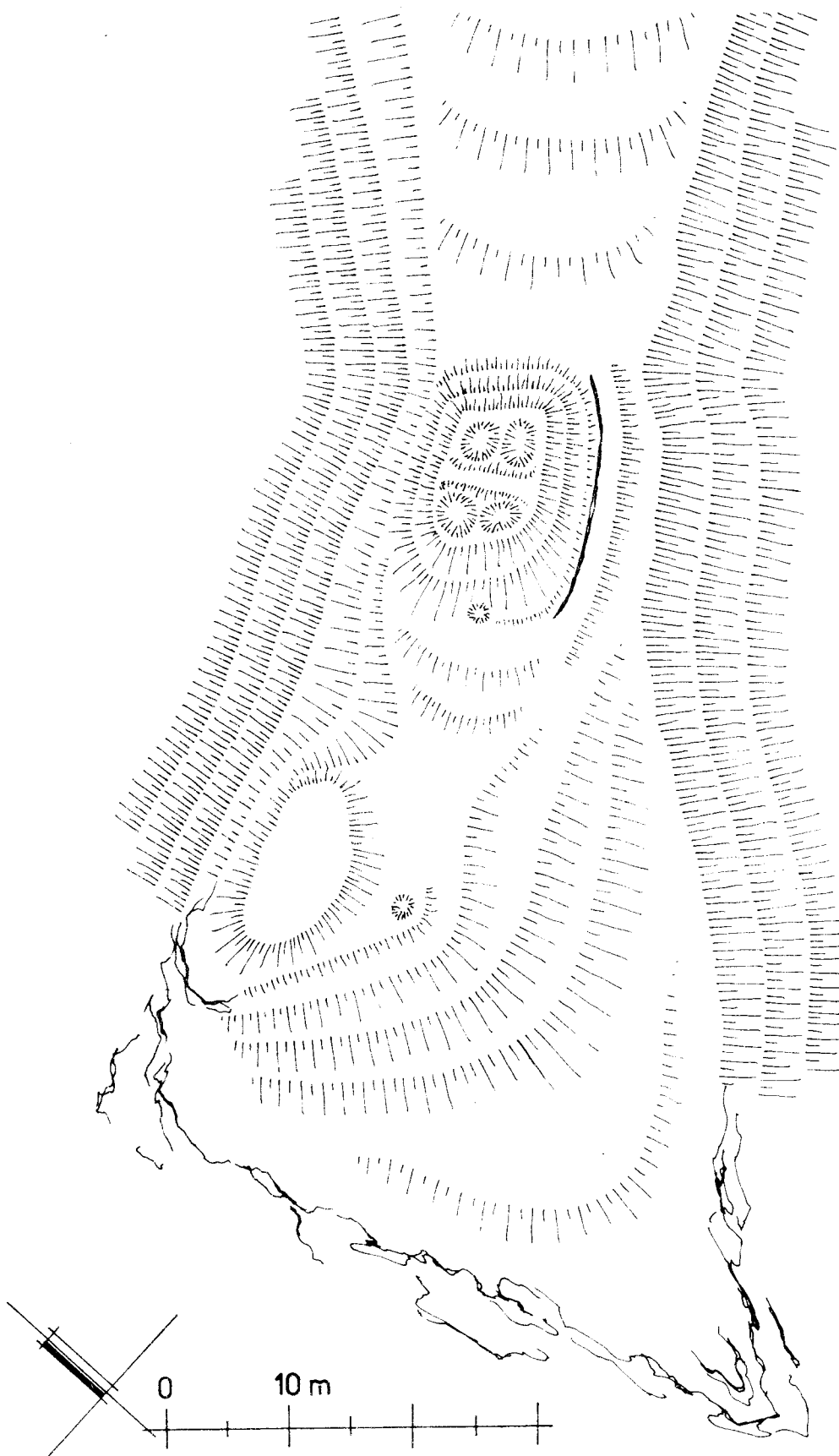
Regionální pracovník Adolf Vešta nazývá Otročínský potok, na jehož soutoku s bezejmennou vodotečí se lokalita nachází, Hrádeckým potokem (Vešta 1974, 5). Lokalitu nazývá hrad Hrádek a popisuje zde zbytky věže, její rozměry i rozměry celého opevnění. Dále zachycuje vyprávění, že kolem roku 1870 ještě Hrádek stál; měla to být třípatrová stavba s okny a střílnami, se sklepy a chodbami. Stavba prý byla uvnitř omítnuta a věž byla ještě 10 metrů vysoká. Autor též uvádí, že na hradě jsou ještě dnes vidět zbytky opracovaných pískovcových kvádrů (Vešta 1974, 189 - 190, 191).

Povrchovým průzkumem (Rožmberský, 1975) byly zjištěny na skalnaté ostrožně 800 metrů severně od soutoku Otročínského potoka se Mží (obr. 1) nevýrazné zbytky opevnění, projevující se hlavně rozvaleným kamenným valem, přepažujícím ostrožnu. Obvodový kamenný val se již z větší části sesypal z příkrých strání; výrazněji se zachoval v jihozápadní části opevněného areálu a zřejmě tato část opevnění byla Veštou považována za torzo věže. Na ohražené ploše se podařilo získat několik keramických zlomků, které byly předány Západočeskému muzeu v Plzni (ZČM). Odborníky z tohoto pracoviště zde byl vzápětí proveden další povrchový průzkum. Nalezená keramika a celková dispozice opevnění dovozovaly přijmout názor, že nejde o středověký hrádek, ale o pravěké hradiště (Soukupová 1978, 61).

Rozhodující význam k historickému zařazení lokality Hrádek měl zjišťovací archeologický výzkum, provedený zde v roce 1976 archeology ZČM v Plzni. Na pozdně halštatském hradišti se osídlení soustředilo při hlavním valu, přepažujícím ostrožnu. Nálezy odtud jsou uloženy v ZČM v Plzni pod č. P 20/76 (Soukupová 1981, 98). O nově zjištěném pravěkém hradišti činí zmínku v práci o hradištích v západních Čechách také V. Šaldová (1977, 145).

Existenci středověké tvrze či hradu Hrádku na k.ú. Otročín, okr. Tachov archeologický výzkum vyloučil. Veštovo barvitě líčení Hrádku se tedy nezakládá na pravdě a i další jeho tvrzení je nutné brát s rezervou. A. Vešta popisuje totiž nedaleko od Hrádku, na ostrožně tvořené Otročínským potokem, potokem tekoucím od Stříbra a Mží, další středověkou lokalitu. Bez jakéhokoli zdůvodnění ji nazývá hrad Boleslav. Uvádí rozměry hradiště, kde na nejužším místě ostrožny stála věž, která je nyní v rozvalinách, a byl zde příkop. Veštův děd prý odtud prodával zdivo ke stavbě silnice Stříbro - Milíkov v roce 1830. Podle pamětníků měl prý hrad Boleslav "roubená okna do špičky", několik sálů, prostorné sklepy a klenutí z pískovce. Hrad měl tři patra a uvnitř byl omítnut (Vešta 1974, 191). Na turistické mapě "Plzeňsko" (1 : 100 000, 1. vydání, 1985) je na ostrožnu tvořenou Otročínským potokem, potokem tekoucím od Stříbra a řekou Mží situována značka pro tvrziště s názvem Otročínský hrádek (2,5 km jižně od Otročina). Došlo zde k záměně jména blízké lokality Hrádek a Veštou popisované polohy hradu Boleslavi. Vzájemný vztah obou lokalit viz na obr. č. 1.

Při povrchovém průzkumu "hradu Boleslavi" (Rožmberský, jaro 1987) nebyly na ostrožně zjištěny žádné zbytky zdiva a ani vrypy se nepodařilo získat žádné předměty, které by dokládaly osídlení lokality. Na nejužším místě ostrožny, kde měla podle Vešty stát věž a nalézat se příkop, je jakési mohutné valovité těleso přepažující ostrožnu. Plošina valu je rozryta jámami a je nepravidelného tvaru. Val je nad okolní terén převýšen 1,5 - 2,5 metru. Po jihovýchodním okraji valovitého tělesa je proražena cesta, umožňující vstup

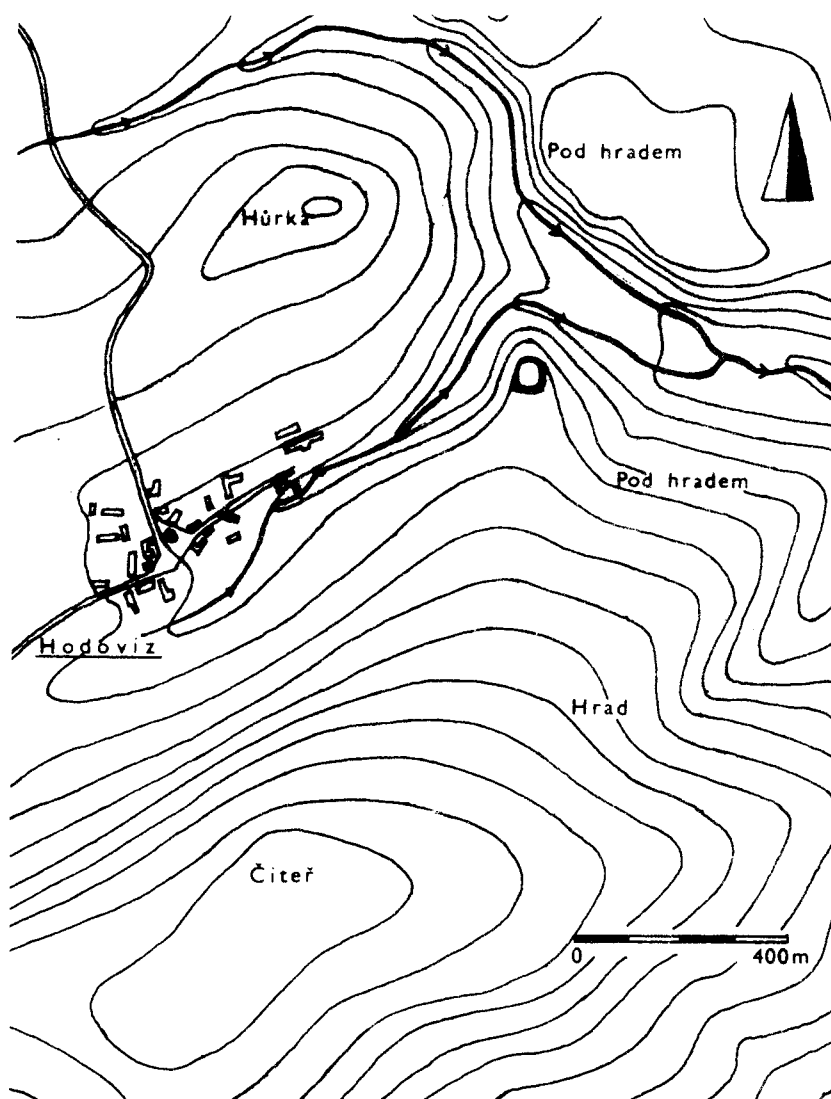
Obr. 2: "Hrad Boleslav" na k.ú. Mílíkov, okr. Tachov. Měřil P. Rožmberský,
kreslil J. Anderle.

na zbytek ostrožny. V obnaženém profilu je možné pozorovat, že hmota valu je tvořena hlínou a většími kameny. Některé kameny nesou stopy žáru. Stopy po příkopu nebyly zjištěny. Západní a severozápadní okraj ostrožny je narušen kamenolomem, jižní a jihozápadní okraj narušen vystřílením prostoru pro novou silnici (obr. 2).

Povrchovým průzkumem nebylo na lokalitě "Boleslav", k.ú. Milíkov, okr. Tachov prokázáno středověké osídlení. Také absence příkopu napovídá, že jde-li vůbec o fortifikaci, nevznikla ve středověku. S ohledem na strategickou polohu nad důležitou komunikací nedaleko brodu přes Mží můžeme snad uvažovat o militárním využití této ostrožny v mladším období. Více světla do problému "hradu Boleslavi" může přinést až archeologický výzkum.

V Sedláčkově Místopisném slovníku je vyslovena domněnka, že nějaký hrad stával snad na Hůrce u vsi Hodovíže u Manětína, protože nižší poloha od Hůrky k východu se nazývá "pod hradem" (Sedláček 1908, 283). Regionální badatel připomíná nad údolím potoka Chladná u Hodovíže zpola zalesněný kopec Vyšehrad s opevněním, naznačujícím existenci tvrze (Vorel 1972, 3) a turistický materiál uvádí nad potokem Chladnou "málo známé středověké hradíště, zvané Vyšehrad" (Birner 1979, 2).

Na základních mapách 1 : 5 000, : 10 000 a : 50 000 je část hřbetu vrchu Číteř nad Hodovíží označena jako "Hrad", levobřežní i pravobřežní les nad Chladnou je nazýván "pod hradem" a pole východně od Hodovíže jsou označena pomístním jménem "Vyšohrad". Při povrchovém průzkumu (P. a V. Rožemberští, 1979) nebyly na Hůrce ani na Číteři zjištěny stopy po opevnění; valovité opevnění však

Obr. 3: Vztah lokality "Vyšehrad" k pomístním jménům.

bylo prokázáno na ostrožně nad ohybem potoka, tekoucího z Hodovíže do Chladné. Lokalita se nachází 750 metrů severovýchodně od návsi v Hodovízi, na k.ú. Hodovíz, okr. Plzeň-sever (obr. 3). V následujícím roce zde byla vrypy získána zlomková keramika pravěkého charakteru a ojediněle i střepy z pozdního středověku a novověku. Vzápětí byla na Vyšehradě, jak zní lidové pojmenování lokality, spolu s pracovníky ZČM v Plzni položena v jižní části areálu sonda o rozměrech 1 x 1 metr. Z ní byla získána další pravěká keramika a mazanice (uloženo v ZČM, fond P, inv. č. 25455 - 25458). Hradiště je přibližně čtvercového tvaru o hraně 40 metrů. Východní a jižní stranu areálu vymezují zbytky kamenného, severní a západní stranu, kde je lokalita chráněna příkrým srázem, zbytky hlíněného valu. Svou malou rozlohou (necelá čtvrtina hektaru) a polohou se Vyšehrad liší od ostatních pravěkých hradišť v povodí Střely. Skladba nalezené keramiky jej nedovoluje zařadit do určitého období pravěku (Soukupová 1984, 158; Soukupová-Baštová 1984, 32).

Ves Hodovíz je písemnými prameny připomínána již po polovině 12. století, kdy jí od panovníka získali manětínští johanité a koncem téhož století je v pramenech jmenován Vilém z Hodovíže (Profous 1947, 581). Předslovanské nálezy z "Vyšehradu" ukazují, že zde sídlo Vilémovo a ani jeho případných potomků nestálo. Pozdně středověká a novověká keramika se zřejmě dostala na hradiště při pastvě dobytka; lokalita byla takto využívána do nedávné doby.

Podobných případů jako je Hrádek a Vyšehrad bude jistě v Sedláčkově díle (a nejen v jeho) ještě více; domnívám se, že je nutné tato nedopatření postupně odstraňovat a uvádět věci pokud možno na pravou míru.

LITERATURA

- Birner, Z. 1979: Výlet v pozdním podzimu. Příloha Pravdy z 24. 11., 2. Plzeň.
- Profous, A. 1947: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny I. Praha.
- Sedláček, A. 1908: Místopisný slovník historický Království českého. Praha.
- Sedláček, A. 1905: Hradý, zámky a tvrze Království českého XIII. Praha.
- Soukupová, D. 1978: Otročín, o. Těchlovice, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1975, 61. Praha.
- Soukupová, D. 1981: Otročín, o. Těchlovice, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1976-77, 98. Praha.
- Soukupová, D. 1984: Vývoj pravěkého osídlení v povodí Střely. Archeologické rozhledy XXXVI, 156 - 172. Praha.
- Soukupová-Baštová, D. 1984: Hodovíz, o. Hvozd, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1980-81, 32. Praha.
- Šaldová, V. 1977: Sociálně - ekonomické podmínky vzniku a funkce hradišť z pozdní doby bronzové v západních Čechách. Památky archeologické LXVIII, 117 - 163. Praha.
- Vešta, A. 1974: Kronika města Stříbra I. (strojopis uložen na MěNV Stříbro).
- Vorel, J. 1972: V Hodovízi cesty nekončí. Listy VI, č. 2, s. 3 - 5. Kralovice - Mariánská Týnice.

SVOJŠICE

o. Klatovy

V. Švábek

Ves Svojšice se rozkládá v hlubokém údolí, protékaném potokem Kalným, na západním úpatí Svatoboru. Vesnická zástavba je rozložena po obvodu nepravidelné návsi, z níž praskovitě vybíhá množství cest. Ve středu obce se nachází kostel sv. Jana Křtitele. V západní části vsi, na břehu rozlehlého rybníka se rozkládá areál panského sídla. Plán obce z roku 1837 zobrazuje rozsáhlý panský dvůr, na jehož obvodu je situováno několik vzájemně izolovaných hospodářských objektů (obr. 1). V jižním rohu areálu existovala bývalá tvrz, která je dosud užívaná jako sýpka. Do dnešní doby se zástavba ve dvoře výrazně zahustila - k vlastní tvrzi bylo přistavěno několik objektů. Vzácně dochovaná podstata tvrze však nebyla těmito úpravami dotčena.

Tvrzí, resp. jejím ústředním obytným objektem, je trojpodlažní kamenné stavení na

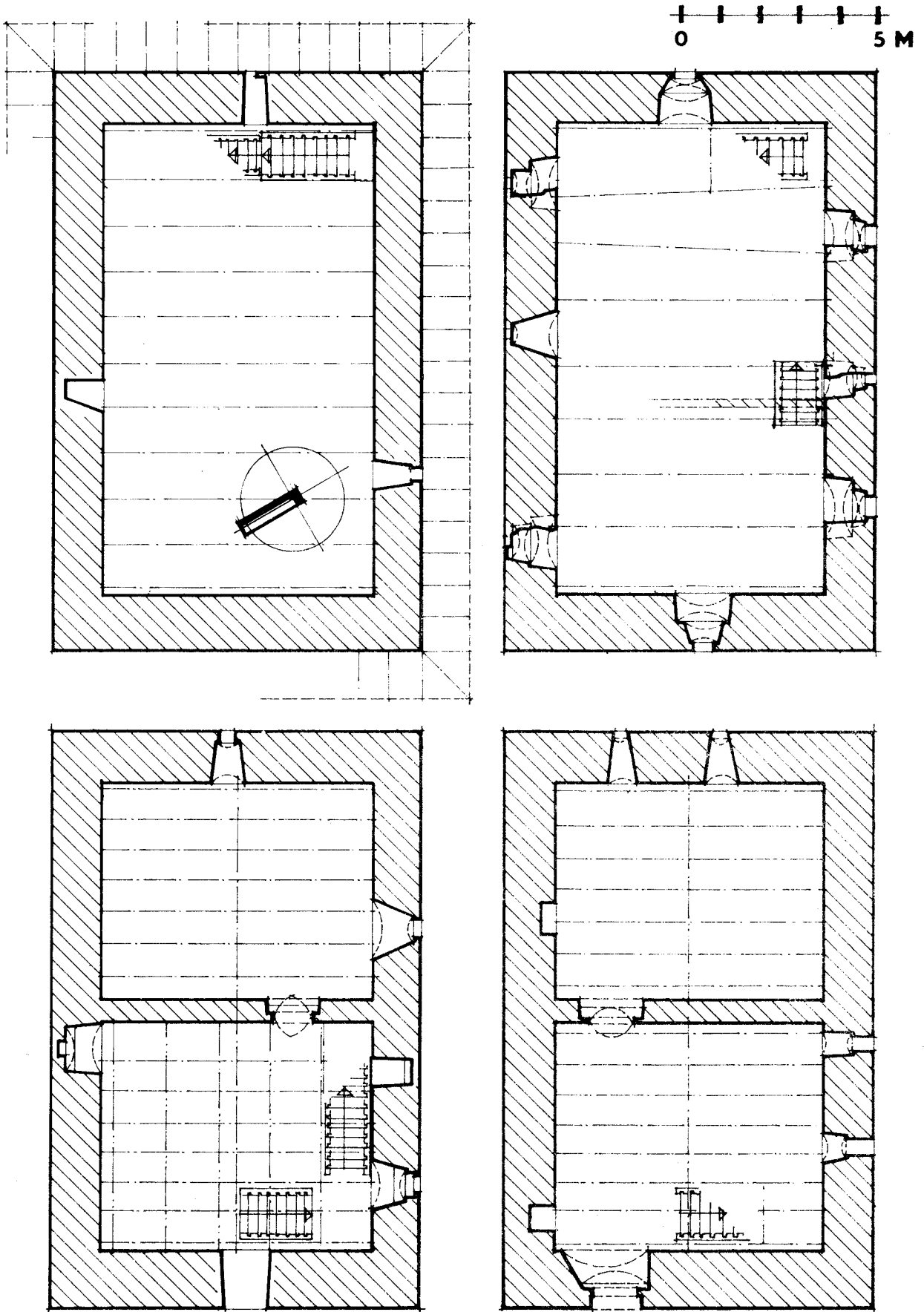
Obr. 1: Svojšice - katastrální plán z roku 1837 (SÚA Praha).

obdélníkovém půdorysu kryté valbovou střechou (obr. 2, 3). První podlaží objektu je přístupné vchodem umístěným v severní části západní obvodové zdi. Dveřní otvor lemuje sedlový portál, vsazený do vpadliny pro zvedací můstek (obr. 5). Horní část vpadliny tvoří vysoký kamenný překlad. Na omítnutém překladu, chráněném kamennou římsou, jsou patrné nevýrazné stopy nápisu (Hostaš - Vaněk 1900, 148). Nad římsou existuje vylehčující klenební pas. Na střední části pasu byl umístěn hliněný glazovaný relief s heraldickým motivem (tamtéž), (obr. 5). Na desce bylo použito pestrobarevných, nejspíše cínčitoolovnatých glazur (majolik). Do dnešní doby se dochovala nepatrná část poškozené erbovní desky. V této souvislosti se naskytá otázka, zda je deska na svém současném místě v původní či druhotné poloze. Proti původnímu umístění svědčí kolize s exponovanou konstrukcí vylehčovacího pasu. Mohla však poměrně tenká deska statické poměry v pasu ovlivnit? Domnívám se, že nikoli. Dokladem je setrvávající mnohasetletá existence této situace. Přímý doklad v podobě dodatečně opracovávané zdi za účelem osazení desky chybí. Vzhledem k nejasné situaci v okolí desky však nelze jednoznačně tento zásah vyloučit. Přes značné nejasnosti v této otázce je možné, že je deska situována na původním místě. Za dané situace lze konstatovat, že portál s popisovanými náležitostmi přísluší jediné stavební fázi a je nedílnou součástí původní středověké stavby. Odlišný názor zastává D. Menclová (1972, 432), která považuje portál za dodatečně upravovaný stavební prvek.

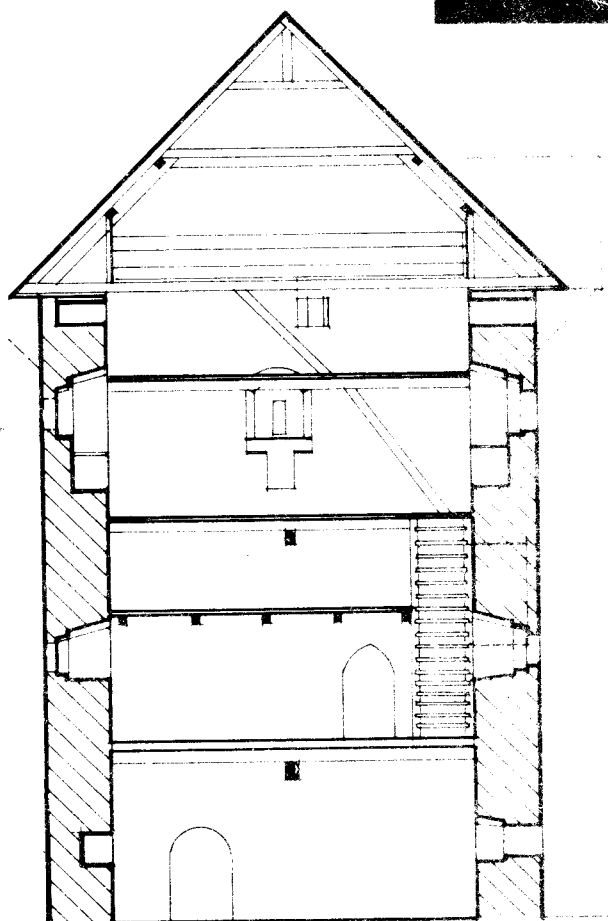
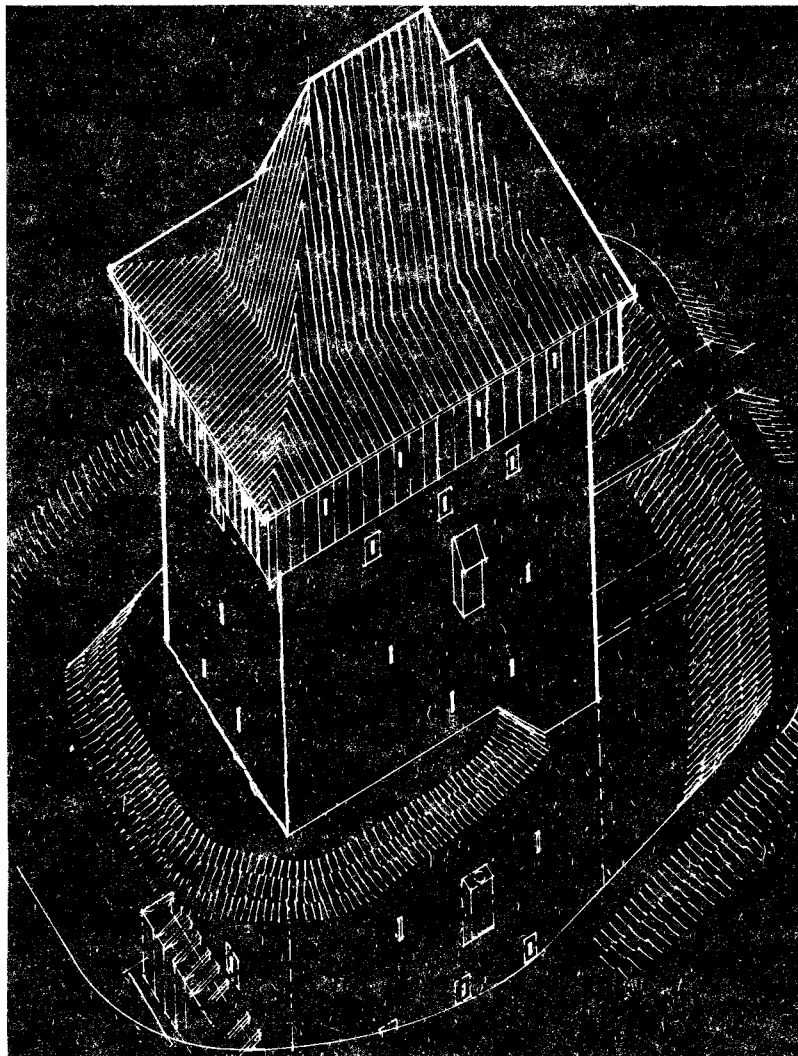
První podlaží stavení je dělené příčkou na dvě místnosti. Obě odvětrávaly dvě šterbinové střílny situované v hlubokých nikách zaklenutých segmentovými záklenky. V severní stěně obou místností se nachází nevelké pravouhlé výklenky - skříňky, jejichž stěny jsou vyložené plochými kameny. Průchod dělicí příčkou umožňuje dveřní otvor umístěný v severní části zdi. Do vstupní místnosti se lícem obrací prostý neprofilovaný portál sklenutý půlkruhovou archivoltou, vyskládaný z lomového kamene. Místnosti v 1. podlaží jsou zastropené trámovými stropy. Příčné trámy spočívají v trámových kapsách původního gotického stropu. Záklon, resp. podlahu 2. podlaží tvoří hrubě otesané hranoly. Celou masivní stropní konstrukci podpírá podélně situovaný, dodatečně vložený průvlak.

Druhé podlaží je přístupné po prostém dřevěném jednoramenném schodišti situovaném při západní obvodové zdi. Rovněž patro je dělené zděnou příčkou. Průchod je tentokrát umístěn v její jižní části. Mírně hrotitý portál orientovaný lícem do západní místnosti je obdobou dveřního rámu v prvním podlaží. Místnosti osvětlují vždy dvě okénka. Součástí okenních nik s výjimkou okénka východního bývala sedátka. Okenní otvory zajišťovala zasouvací závora. Západní stěnou byl v nedávné době proražen manipulační otvor. Příčné trámy stropu druhého podlaží spočívají v původních trámových kapsách. Záklon stropu je prkenný. Konstrukci podpírá dodatečně příčně podvlečený průvlak. Západní místnost byla dodatečně předělána vloženým trámovým stropem. Podél jižní stěny západní místnosti stoupá do třetího podlaží prosté jednoramenné dřevěné schodiště. Přibližně v poloviční výšce místnosti míjí schodiště úzký výklenek, který je pozůstatkem zazděného prevetu.

Třetí podlaží objektu dnes není vertikálně členěné. Umístění okének v jižní a severní stěně místnosti vylučuje pokračování střední dělicí příčky do tohoto prostoru. Ve třetím podlaží přesto dělení existovalo. Na jižní obvodové zdi, mezi západním a středním okénkem se dochovala interiérová omítka s vnitřním rohem, zaobleným náběhem na kolmo

Obr. 2: Svojšice - tvrz, půdorys objektu. 4., 3., 2. a 1. podlaží.

Obr. 2: Svojšice - tvrzi; pokus o rekonstrukci objektu.

Obr. 3: Svojšice - tvrzi; řez objektem.

situovanou někdejší dělicí příčkou. Příčka ve třetím podlaží byla vzhledem ke zděné příčce v nižším podlaží posunuta asi o jeden metr k západu. Spočívala na příčném stropním trámu a byla pravděpodobně dřevěná či hrázděná. Na omítce, dokazující existenci příčného dělení třetího podlaží, je ve výšce 165 cm namalovaný ozdobný provazec. Je patrný na všech dochovaných stěnách příčkou vymezené západní místnosti. Kromě tohoto dekoru se dochovala malovaná výzdoba v západním okenním výklenku. Na levém boku okenní niky byla zobrazena lidská postava, jejíž realisticky provedené ruce jsou dobře patrné. Na protější straně výklenku, blíže k okennímu otvoru, je patrný hnědavý rostlinný stvol se srdčitými lístky. Stěny výklenku jsou pokryté stopami červené a zelené barvy.

Dělení zbývající části 3. podlaží objektu není fakticky doloženo. Je možné, že střední částí objektu na úrovni 3. podlaží procházela chodba osvětlená dvěma štěrbinovými okénky. Výklenky úzkých štěrbin nejsou opatřeny sedátky, typickými pro obytné části objektu. V ostatních okenních výklencích ve třetím podlaží sedátka existovala, okna zajišťovaly závory a rámovala prostá kamenná ostění. Třetí podlaží je horizontálně dělené druhotně vloženým trámovým stropem. Vymezená prostora - čtvrté sýpkové podlaží - je odvětrána třemi nepravidelnými větracími otvory, zřízenými dodatečně pod korunou zdi.

Stěny objektu jsou zděné z hrubého lomového kamene vrstveného do řádků, nároží armují vybrané bloky téhož materiálu. Horizontální stavební spáry dělí fasády objektu na osm vrstev. Ve spárách jsou patrné otvory po samonosném lešení. Šířka zdí jednotlivých pater je konstantní. Zdivo objektu bývalo hrubě omítnuté, případně rozetřena malta vyhřezlá ze spár. Ostění ve třetím podlaží rámovaly světlé hlazené maltové rámy. Konstatování se opírá o stopy původní výzdoby patrné na jižním průčelí objektu. Ve třetí čtvrtině 16. století pokryla pravděpodobně pouze některé partie fasády sgrafitová výzdoba, jejíž stopy v podobě klasických psaníček se dochovaly vlevo od vchodu do objektu. Pod korunou zdi objektu jsou patrné otisky přípor, které vynášely dřevěný či hrázděný ochoz.

Objekt postihl v minulosti velký požár, jehož stopy v podobě zuhelnatělých zbytků zabudovaných dřev - laviček, pochev okenních závor či lešenových tyčí a žárem zčervenalých a popukanych kamenů jsou dosud patrné.

Ústřední obytný objekt svejšické tvrze je možné vzhledem k jeho zachovalosti velmi přesně rekonstruovat. Hranolové stavení bylo výškově členěné na tři podlaží. Nad objektem se pravděpodobně zdvíhala vysoká dlátová střecha s dřevěným či hrázděným ochozem (obr. 4). První podlaží bylo vyhrazeno hospodářskému provozu a skladovacím účelům. Vyšší podlaží bývala obytná. Výlučného postavení v rámci objektu dosahovala západní místnost ve třetím podlaží vymezená lehkou příčkou a zdobená malbami. V obytných místnostech existovaly okenní výklenky s dřevem obloženými sedátky a opěrkami pro loket sedícího, umístěnými na odstupněném parapetu. Okna zajišťovaly zasouvací závory, jejichž pochvy byly dřevěné. Hygienické zařízení představoval prevet, umístěný rafinovaně v provozním těžišti obytné části objektu. Stopy otopného zařízení nebyly zachyceny. S uvedenou problematikou mohla nějak souviset extrémní výška obytných místností, dosahující až 450 cm. Jednotlivá podlaží spojovalo dřevěné schodiště, které stoupalo západní částí objektu. Prostorem prvního podlaží stoupalo pravděpodobně místo dnešního schodiště. Z podesty v jihozápadním rohu

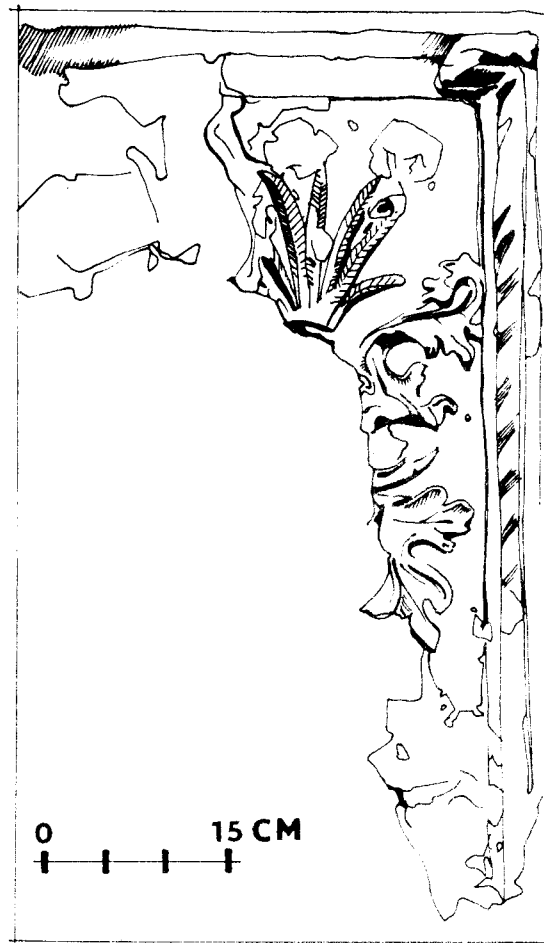
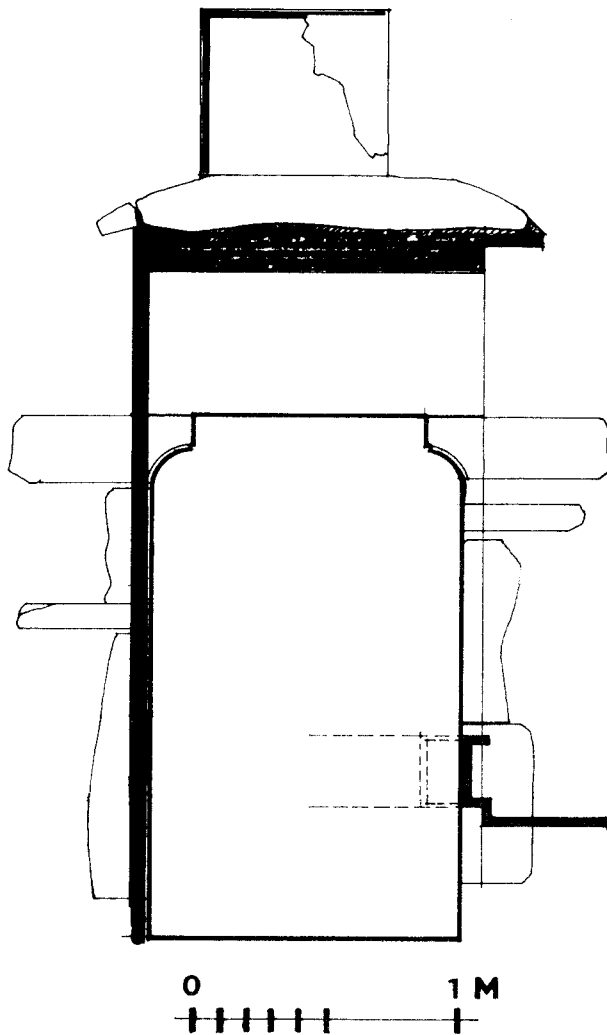
druhého podlaží stoupalo schodišťové rameno podél jižní stěny k podestě umístěné v jiho-východním rohu místnosti, na úrovni podlahy prevetu. Schodiště stoupalo v dalším úseku k severu a mezi příčkami ve druhém a třetím podlaží ústilo do středu třetího podlaží. Středem objektu bylo pravděpodobně zpřístupněno podkroví.

Popisované stavení bývalo jediným objektem umístěným na tvrzišti obklopeném vodním příkopem a pravděpodobně valem. Příkop probíhal těsně před západním průčelím objektu a byl překonáván můstkem, jehož část přiléhající k tvrzi bývala zvedací. Úvaha vyplývá z rekonstrukce základních komunikačních vazeb. Po doloženém zvedacím mostě, jehož existence podmiňuje přítomnost příkopového opevnění, byl na vnitřním tvrzišti přístupný pouze ústřední obytný objekt. Případné další objekty, situované na širěji založeném tvrzišti, by musely být přístupné jiným mostem. Zároveň by neexistovala přímá komunikační vazba tvrziště - palác. Tato koncepce je značně nelogická. Za těchto okolností se lze klonit k výše uvedené hypotéze.

V prostoru dnešního hospodářského dvora existovalo pravděpodobně původní hospodářské příslušenství svojšické tvrze. Do těchto míst ústí vstup do objektu, směřuje minimum okenních otvorů a nevede odpad z prevetu.

Datování objektu se v případě paláce svojšické tvrze může opřít o řadu dochovaných stavebních detailů - portály, okenní ostění, úpravu fasády, dispozici i celkovou koncepci stavení. Časový interval, do něhož lze uvedené jevy zařadit vzhledem k užitelnosti povaze detailů velmi široký. Na základě uvedených skutečností je možné datovat dobu vzniku stavení do závěru 15. století, i když starší původ objektu nelze jednoznačně vyloučit. Stěžejní význam pro datování objektu by mohla mít deska s erby, pokud by se spolehlivě prokázalo její užití in situ. Keramiku tohoto typu je možné datovat nejhluběji do roku 1490.

Ves byla pojmenována po Svojšovi, snad jednom z pěti bratří, kteří byli roku 1178 ev. 1179 spolu se svými rodinami přítomni svěcení kostela v Albrechticích (Kuthan 1977, 179; Kolektiv 1978, 41). Svojše je považován za jednoho z předků pozdějšího významného rodu pánů z Velhartic (Holý 1960, 48). Historii obce počínáme sledovat od třetí čtvrtiny 13. století, kdy byl postaven kamenný kostel sv. Jana Křtitele (Kuthan 1977, 240 - 241; Hostaš - Vaněk 1900, 143 - 148). Iniciátorem tohoto stavebního počínu mohl být majitel vsi. Prvou doloženou osobou píšící se ze Svojšic byl Ondřej, připomínaný roku 1366 jako patron zdejšího kostela (Sedláček 1897, 124). Ondřej je pravděpodobně totožný s Andrlinem Werndlem či Wernlzellem, údajně sušickým měšťanem německého původu, který vlastnil ve Svojšicích ve druhé polovině 14. století určitý majetek (tamtéž). Ondřej měl za manželku Markétu, která byla po jeho smrti připomínána roku 1396 jako majitelka podacího hlasu ve Svojšicích. Tehdy byla nazývána "vdovou po Ondřejovi řečeném Věrudl" (Klř. 1892, 369). Markétu zmiňují prameny opět roku 1401 (Sedláček 1897, 124). Kromě Ondřeje a Markéty působili ve druhé polovině 14. století ve Svojšicích bratři Frána a Vintř z Svojšic a Kunrát z Lub, kteří vlastnili roku 1380 po jednom podacím hlasu (tamtéž). Za dané situace je nesnadné rozhodnout, které osoby se týká údaj z roku 1369, uvádějící nejmenovaného "statečného správce zboží ve Svojšicích" (tamtéž). Roku 1401 vlastnil ve Svojšicích podací hlas rovněž Jan řečený Cíl. Jan byl synem Beneše z Čejkovic, jinak z Čejkov (Sedláček

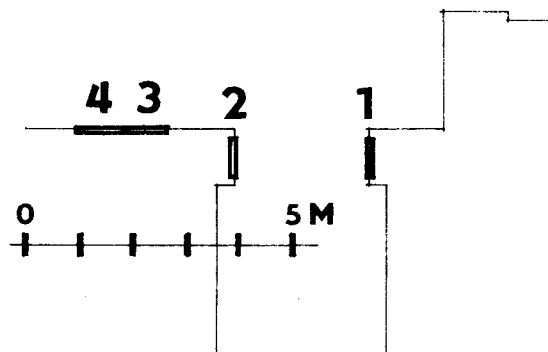
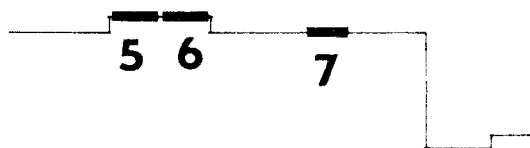

Obr. 5: Svojšice - tvrz; vstupní portál a detail erbovní desky.

Obr. 6: Svojšice - kostel sv. Jana Křtitele, situace náhrobníků.

- 1 - Jan Cíl ze Svojšic, 85x153.
- 2 - Beneš Cíl ze Svojšic a na Dolejším Krušci (2.pol.16.st.) 80x145.
- 3 - Petr Cíl ze Svojšic, 1554, 81x182.
- 4 - Anna Františka z Lanau - po r. 1733, 95x179.
- 5 - Chval ze Svojšic, 91x178.
- 6 - Jan Cíl ze Svojšic, 1440?, 95x178.
- 7 - ? Cíl ze Svojšic, 73x140.

(Hostaš - Vaněk 1900, 146 - 147)

1897, 124; Klř. 1892, 369). Jan je jako patron připomínán ve Svojšicích rovněž roku 1407 (Klř. 1892, 369). Jan řečený Cíl je považován za praotce rodu Cílů ze Svojšic (tamtéž). Zemřel pravděpodobně roku 1440 (Hostaš - Vaněk 1900, 146). Roku 1450 byl připomínán Jan ze Svojšic, patrně potomek Jana Cíla (Sedláček 1926, 92). Roku 1468 byl jmenován mezi odpovědníky Jana z Rožberka (Klř. 1892, 369). Kromě Jana působil ve druhé polovině 15. století ve Svojšicích Chval, který zemřel před rokem 1491 a byl pochován ve svojšickém kostele (Sedláček 1897, 124; Hostaš - Vaněk 1900, 147). Chval zanechal nezletilé syny Jana a Petra, jichž se jako poručníci ujali Otík ze Stropčic a Vintíř z Vlčkovíc. Oba bratři "se jim poručili se všemi svými dědinami, nábytky a svrchky" (Klř. 1892, 369). Roku 1505 postavil jistý Cíl ze Svojšic jednoho pěšího do vojska (Sedláček 1926, 177). Jan je připomínán roku 1539 (tamtéž, 92). Petr se stal významnou osobností svého rodu. Roku 1520 nechal těžít na svých statcích drahé kovy (Klř. 1892, 369), připomínán je roku 1529 (Sedláček 1897, 124), 1539 (Sedláček 1926, 92) a roku 1543, kdy vlastnil Svojšice s příslušenstvím, Odolenov, Jiřičnou, Novou Vesku, Krušec, Trpěšice celé, v Čimicích, v Trsicích, Zámýšli a Čeleticích "co tu má" a podací právo ve Svojšicích (Sedláček 1897, 124). Roku 1545 přikoupil od Jindřicha z Rýzberka ves Stankovy (dnes Dolní, Horní Staňkov) a díl Čepic (tamtéž). Zemřel roku 1554 a je pochován ve svojšickém kostele, kde se dodnes spatřuje jeho náhrobník s reliéfem cílovského znaku (Hostaš - Vaněk 1900, 147).

Roku 1555 se rozdělili Petrovi potomci o otcův majetek. Jan získal Jiřičnou, Trsice, Novou Vesku, Čeletice a Odolenov, Beneš Dolejší Krušec, Javoříčko, Čimice, Trpěšice, Myslivo Zadní (?) a Novou Vesku, Václav - tehdy nezletilý - tvrz Svojšice, dvůr a ves a ves Čeletice (Sedláček 1897, 124). O podílu dcery Voršily nejsme zpraveni (Klř. 1892, 369). Václav dosáhl plnoletosti, ujal se statku a oženil se s Kateřinou Lehomskou z Malevic (Sedláček 1897, 124). Počali syna Jiřika Václava, který je spolu s otcem připomínán roku 1589. Jiřik zemřel před rokem 1594 (Klř. 1892, 369) ev. roku 1596 (Sedláček 1897, 124). Druhá manželka Žofie z Příchovic dala Václavovi syny Petra Kryštofa, Jana Jindřicha, Jana Rakovce a Viléma Tomáše (tamtéž). Klř. (1892, 369) považuje prvně jmenovaného za dvě osoby - Petra a Kryštofa.

Vilém Tomáš držel Podolí (tamtéž), Jan Jindřich Podmokly, kde vlastnil roku 1603 šest poddaných (Marat 1898, 52). Ostatní seděli na Svojšicích (Klř. 1892, 369). Roku 1599 koupil Václav dvůr poplužní v Lehomě (Sedláček 1897, 124). Roku 1603 vlastnil ve Svojšicích 15 poddaných. Větší část Svojšic - 26 poddaných resp. 6 komínů náležela v téže době Janu Jindřichu Běšínovi z Běšin (Marat 1898, 51, 53). Václav Cíl zemřel roku 1609 (Sedláček 1897, 124). V témže roce je ve Svojšicích připomínán Bedřich Cíl (tamtéž). Syny Jiřika Václava byli Zikmund Vojtěch, Jan Jindřich, Bedřich Karel a Petr (Klř. 1892, 369). Potomky ostatních bratří neznáme. Roku 1615 seděli na Svojšicích Zikmund Vojtěch a Petr Cíl (tamtéž). Spolu s nimi je připomínán Jan Jindřich z Běšin. Všichni jmenovaní vlastnili stejný majetek - pět osedlých (Sedláček 1897, 124). Jan Jindřich držel v téže době Podmokly (Klř. 1892, 369). Po Petrově smrti skoupil Jan Jindřich roku 1619 Petrovy díly Svojšic, které připadly bratřím Zikmundovi a Bedřichovi (tamtéž).

Pobělohorské konfiskace se majitelů Svojšic příliš nedotkly. Jan Jindřich byl roku 1629 pokutován a Zikmund Vojtěch uznán roku 1623 nevinným (tamtéž). Zikmund byl ženat s

Eliškou z Janovic a vlastnil svůj díl Svojšic do roku 1647, kdy jej prodal zeti Adamovi Bartoloměji Kocovi z Dobrše a na Kundraticích, manželu Elišky Kateřiny ze Svojšic (Sedláček 1897, 124). Zikmund je spolu s Vilémem Petrem Cílem, který podával roku 1646 jisté svědectví, údajně posledním známým příslušníkem svého rodu (Klř. 1892, 369). Poněkud odlišně a pravděpodobně mylně líčí osudy "posledních Cílů ze Svojšic" A. Sedláček (1897, 124). Na dílu Jana Jindřicha žili údajně bratři Petr, Zikmund Albrecht, Jindřich Karel a Bedřich. Petr roku 1708 zemřel a Bedřich odkoupil jeho majetek, který připadl zbylým bratrům. Jedná se o modifikovanou verzi události z roku 1619 (viz výše).

Adam Bartoloměj Koc z Dobrše vlastnil díl statku do roku 1684, kdy jej postoupil Ladislavovi Zikmundovi z Běšin, svému zeti. Ladislav byl ženat s Lidmilou Františkou Kocovou, která ve smyslu znění poslední vůle manžela obnovila roku 1713 zdejší faru (Sedláček 1897, 124). Objekt fary se nacházel v západním čele farního areálu situovaného v centru vsi jižně od kostela, východně od tvrze. Na pozoruhodné stavení dnes zaniklé fary vzpomíná ve své práci L. Stehlík (1966, 141).

Díl Jana Jindřicha vlastnil Petr Kába (Kolektiv 1975, 158) a snad Smil Zdeslav Janovský z Janovic, připomínaný jako vlastník Svojšic roku 1660 (Gabriel 1868, 236). V roce 1682 byl první díl Svojšic separován od Kundratic a spojen s druhým dílem vsi (Kolektiv 1975, 158).

Roku 1714 vlastnila Svojšice Anna Františka svob. paní z Lanau a Markéta Alžběta Serins-ová. V držení zboží následovali roku 1729 Ferdinand Bohuslav Serins z Eichenau, roku 1738 Petr Euseb Radecký z Radče, roku 1738 a 1757 Václav Josef hrabě z Pöttingu (Gabriel 1868, 236; Kolektiv 1975, 158), roku 1769 František Xaver Taaffe, který připojil roku 1780 Svojšice k nalžovskému panství (Gabriel 1868, 236). Roku 1826 držel zboží Ludvík hrabě Taaffe (tamtéž). Statek byl roku 1828 odprodán Václavovi Veithovi, který jej připojil ke statku Žíkov - Volčovy (Kolektiv 1975, 158). Po roce 1851 koupil statek Maxmilián Appeltauer s chotí Žofií. Následujícími držiteli byli od roku 1874 syn Bohumil a od roku 1894 nezletilý syn Bohumilovy sestry Žofie. Ten se ujal statku ve 20. letech 20. století a vlastnil zboží do roku 1948 (tamtéž).

Kostel sv. Jana Křtitele byl pohřebním místem majitelů podacího práva. Na stěnách kostelní lodi spatřujeme šest náhrobníků s konturou či reliéfem znaku Cílů ze Svojšic, pocházejících z 15. a 16. století a náhrobník s reliéfem znaku rodu z Lanau, náležící Anně Františce, která zemřela po roce 1733 (Hostaš - Vaněk 1900, 146 - 147), viz obr. 6.

Středověká tvrz nebyla zřejmě od 17. století obývána. Příčinou zániku obytné funkce objektu byl pravděpodobně požár, jehož stopy jsou dosud patrné. Tvrz byla poté upravena na hospodářský objekt, fungující v rámci panského dvora. Tomu účelu slouží do dnes. Ve 2. polovině 19. století byl k bývalé tvrzi přistavěn zámček.

LITERATURA

- Gabriel, J. 1868: Královské město Sušice a jeho okolí. Praha.
Holý, V. 1960: Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzemberka a pánů z Rožmitálu. Minulostí Plzně a Plzeňska III, 45 - 79. Plzeň.

- Hostaš, K. - Vaněk, F. 1900: Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. Praha.
- Klř. 1892: Cílové ze Svojšic. Ottův slovník naučný V. Praha.
- Kolektiv, 1975: Státní archiv v Plzni - průvodce po archivních fondech 4. Praha.
- Kolektiv, 1978: Předrománská a románská architektura v západních Čechách. Plzeň.
- Kuthan, J. 1977: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. České Budějovice.
- Marat, F. 1898: Soupis poplatnictva 14 krajův Království českého z roku 1603. Praha.
- Menclová, D. 1972: České hrady. Praha.
- Sedláček, A. 1897: Hrady, zámky a tvrze Království českého XI. Praha.
- Sedláček, A. 1926: Děje Prácheňského kraje. Písek.
- Stehlík, L. 1966: Země zamyšlená 1. Praha.

KUNKOVICE

o. Klatovy

P. Rožmberský, V. Švábek

Ves Kunkovice se rozkládá v prameništi vodoteče, která je pravobřežním přítokem Kunkovického potoka, vlévajícího se před Čachrovem do Ostružné a ta za Sušicí do Otavy. Vesnice je situována při cestě, na svahu obrázeném k jihozápadu. V jihozápadní části Kunkovic se nalézá bývalý vrchnostenský dvůr s panským sídlem (obr. 1).

Kunkovice se prvotně jmenovaly Konkovice podle osobního jména Kónek, které bylo českou zkratkou německého jména Konrád. Dnešní tvar Kunkovice se objevuje až od 16. století (Profous 1949, 447). Podle téhož autora bylo na konci 18. století dáno Kunkovicím od německé vrchnosti jméno Bergfried (ve smyslu "horský mír"), jako výraz romantické záliby v přírodě. Obě jména se však vyskytují již na Müllerově mapě Čech z roku 1720 a jméno Bergfried tedy vzniklo již nejspíše v 17. století. Na mapě z roku 1794 (Kurzverfasste ...) a na mapě Království českého z roku 1809, vydané ve Vídni (Západočeské muzeum v Plzni, odd. starších dějin, inv. č. P 37) jsou Kunkovice označeny pouze jako Bergfried. V dalším období toto jméno z map a popisů postupně mizí.

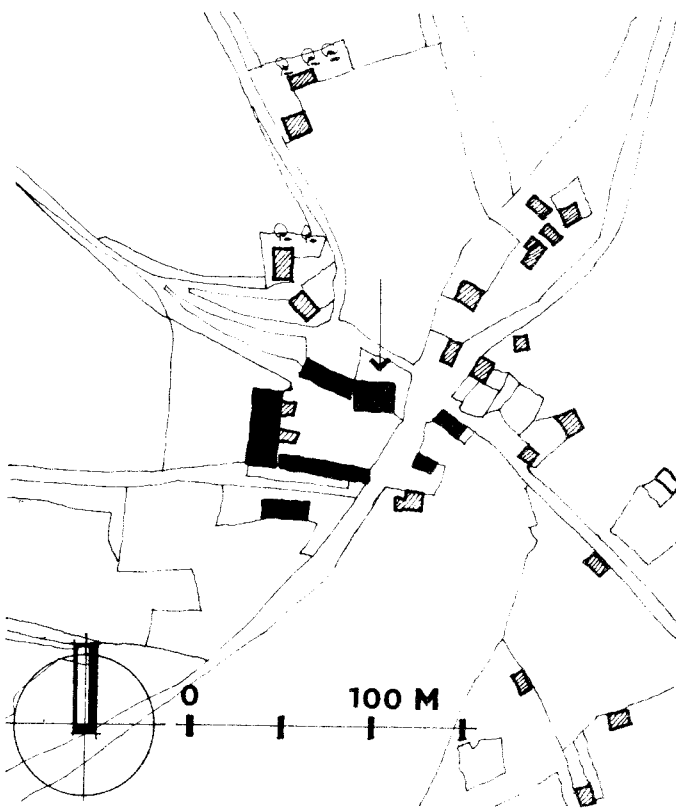
Okolní podhorská krajina (Kunkovice leží v nadmořské výšce okolo 800 m) se ve 13. století stala předmětem zájmu šlechtického rodu, pocházejícího z Malého Boru u Horažďovic. Tento rod prováděl intenzivní kolonizaci v povodí Ostružné a v přilehlém pomezním hvozdu, spojenou patrně s rýžováním zlata (Holý 1960, 48). Sejpy při Kunkovickém potoku naznačují, že i Kunkovice byly s touto činností úzce spjaty.

Koncem 13. století získali páni z Boru od doksanského kláštera pět vsí na Ostružné a počátkem 14. století zde vzniká hrad Velhartice, v jehož velkém dominiu se koncentrovaly statky borských pánů. V polovině 14. století patří k Velharticím již také statek

Zavlekov (Holý 1960, 48 - 49). V roce 1394 seděl na Zavlekově Bušek ze Zavlekova, rodem spřízněný s Velhartickými, spolu s manželkou Eliškou. Zavlekov zdědil jeho synovec Jan z Herštejna a z Velhartic, který se již roku 1402 píše seděním na Zavlekově. V roce 1404 koupil od své tety, vdovy Elišky, její věnné právo na tvrz, dvůr a ves Zavlekov, několik částí vesnic u Zavlekova a pět vesnic v povodí Ostružné, mezi nimiž je vůbec poprvé jmenována ves Kunkovice (Sedláček 1893, 260). Těchto pět vesnic je od Zavlekova vzdáleno více než 15 km a tato část kolonizovaného území se k Zavlekovu dostala rozrodem Velhartických.

Poručníky dcer Jana z Velhartic (syna známého Buška z Velhartic) se stali Rožmberkové a získali pro sebe část velhartického panství. Koncem 14. století vyženil Velhartice Jan starší z Hradce. Syn Kateřiny z Velhartic a Jana staršího z Hradce Menhart z Hradce přikoupil roku 1428 od Oldřicha z Rožmberka k Velharticím ty vesnice, které zde různými transakcemi Rožmberkové získali koncem 14. století (Sedláček 1897, 111 - 114). V listině jsou jmenovány Kunkovice a dalších 30 vesnic, některé celé, některé "co v nich má" (Pallacký 1844, 500).

V roce 1455 dostal Vilém, syn Jana z Herštejna a z Velhartic na Zavlekově od krále odúmrť po vdově Elišce na Zavlekově, vesnicích u Zavlekova a na vzdálených vesnicích u Ostružné, mezi nimiž je opět jmenována ves Kunkovice. Tomu odpírali jeho bratři Arnošt a Půta; v roce 1465 pře urovnána, neboť bylo zjištěno, že jejich otec již toto zboží koupil roku 1404 (Sedláček 1893, 260 - 261).

Obr 1: Kunkovice. SÚA Praha, IS z r. 1837, Prácheňsko 318.

Z výše uvedených dokladů vyplývá, že Kunkovice byly ve 14. a 15. století rozděleny na dva díly, z nichž jeden byl držen k Zavlekovu a druhý k Velharticím. Jan Herštejnský z Velhartic prodal okolo roku 1480 Zavlekov Půtovi Švihovskému z Rýzemberka (Sedláček 1893, 261) a Velhartice získal již po polovině 15. století Děpolt z Rýzemberka (Sedláček 1897, 115). Ve druhé polovině téhož století byl k velhartickému panství přikoupen také statek Čachrov (Pelant 1984, 60). Od Děpoltových potomků získal Velhartice před rokem 1506 Zdeněk Lev z Rožmitálu, který byl švagrem Půtova syna Břetislava, jenž zdědil (mimo jiné) asi roku 1504 Zavlekov (Sedláček 1897, 115; Holý 1960, 57; Kolektiv 1985, 402). Někdy v průběhu druhé poloviny 15. století byly oba díly Kunkovic spojeny a celá ves držena k Velharticím;

podle V. Holého (1960, 55) se Kunkovice později při zavlekovském statku nepřipomínají.

Držitel Velhartic, Zdeněk Lev z Rožmitálu, zemřel roku 1535 a svůj zadlužený pozemkový majetek odkázal synu Adamovi Lvů z Rožmitálu. Ten byl nucen prodat Velhartice roku 1541 Adamovi ze Šternberka, který je však neudržel a velhartické panství bylo postoupeno věřitelům Adama Lva (Holý 1960, 63, 69). Jejich společné hospodaření na Velharticích se neobešlo bez problémů a proto došlo před rokem 1560 k dělení. Díl Jana Rendla z Úšavy tvořil Čachrov a 29 vesnic, mezi nimiž jsou i Kunkovice (Sedláček 1897, 117 - 118). Jan Rendl zemřel roku 1566 a jeho sestry Kateřina Počepická, Polyxena Dvořecká a Ižalda Bohuchvalova prodaly roku 1568 Čachrov s vesnicemi Janovi Bohuchvalovi z Hrádku, manželů Ižaldy, který ihned 11 vzdálených vesnic odprodal. Zemřel roku 1595 a okolo roku 1597 se o statek dělili jeho synové. Viktorín dostal Čachrov, Vilém Březí a Jindřich a Mikuláš snad Nemilkov (Sedláček 1893, 266).

Poslední čtvrtina 16. století je v dějinách Kunkovic důležitým obdobím. Podle zápisů Jindřicha Pollanda z roku 1865 byly v Kunkovicích v roce 1580 skoupeny čtyři selské dvory a udělán z nich statek Kunkovice (G. K. 1928, 110). Odkud čerpal Polland své informace, nevíme. Proto datujeme vznik vrchnostenského dvora a pravděpodobně i samostatného statku v Kunkovicích rámcově do poslední čtvrtiny 16. století. O Pollandových zápiscích se ještě blíže zmíníme.

Dvůr a pravděpodobně i panské sídlo v Kunkovicích vzniklo za Bohuchvalů. Sedláčkova nejistota ohledně dílů Bohuchvalových synů Jindřicha a Mikuláše svádí k domněnce, že snad jeden z nich mohl dostat za díl Kunkovice a vystavět si zde své sídlo. Bratři předpokládaných stavitelů Viktorín a Vilém si v Čachrově a v Březí také vystavěli nová sídla (Kolektiv 1985, 40, 48). Bohuchvalové Kunkovice dlouho neudrželi, neboť v roce 1609 je vložen Jáchymu Mejstolarovi z Mejtolu na Kunkovicích do desek zemských jeden chalupník v Kunkovicích a Pehkův mlýn u Kunkovic (Burdová 1977, 114, 377; Burdová 1981, 551, 770). Je zarážející, že Kunkovice se jako sídlo šlechtice neobjevují v daňových soupisech z let 1603 a 1615. Roku 1603 drží Čachrov Viktorín Bohuchval z Hrádku na Čachrově s 20 poddanými (Marat 1898, 53) a roku 1615 Kateřina Bohuchvalová ze Šlovic na Čachrově se stejným počtem poddaných (Sedláček 1869, 45). Březí v té době drželi již rytíři Šofmanové, kteří pak získali i Čachrov. Komu patřily Kunkovice po Mejstolarovi, nevíme. Že by byly opět spojeny se statkem Čachrov se nezdá pravděpodobné pro nízký počet poddaných. Připočeteme-li ke 20 čachrovským i 30 březským poddaných z roku 1615 (Sedláček 1869, 42, 45) a srovnáme-li tento počet s počtem hospodářů z berní ruly, kde jsou statky Čachrov a Březí již spojeny a kam patří také Kunkovice (Doskočil 1954, 542) zjistíme, že v průběhu třicetileté války, která měla katastrofální vliv na počet obyvatel Čech, počet poddaných na Čachrovsku proti všem předpokladům vzrostl z 50 na 65. Snad se zde odráží připojení dříve samostatného statku Kunkovic.

Podle berní ruly z roku 1654 patří statek Čachrov Vilémovi Protivovi Šofmanovi z Hemrlesu a k Čachrovu patří také Kunkovice s pěti hospodáři. Podle editora však jde pouze o část vsi, tak jako u jiných tří vesnic patřících k Čachrovu. Díly těchto tří vesnic jsou skutečně uvedeny u jiných statků a panství, ale jiný díl Kunkovic v ruce nenacházíme (Doskočil 1954, 542; Kolektiv 1975, 82). Tato druhá část Kunkovic byla pravděpodobně

pouze dominikální a proto nebyla pojata do berní ruly, uvádějící rustikální pozemky. Vilém Protiva zemřel roku 1664 a odkázal svůj majetek Janovi Bedřichovi Šofmanovi a jeho bratrům Jiříkovi Bohuslavovi a Alexandru Mikulášovi (Sedláček 1893, 266 - 267; Ottův slovník 371). Dvůr se sídlem v Kunkovicích patřil roku 1664 Janu Vilémovi a roku 1665 Janu Bedřichovi Šofmanům z Hemrlesu (Gabriel 1868, 186; Ottův slovník 371). Zde opět narážíme na to, že kunkovický dvůr byl asi držen samostatně, ovšem v rámci příbuzenstva rodu, držícího Čachrov (Jan Vilém). V roce 1671 měl být statek Čachrov rozdělen na tři díly - na statky Čachrov, Březí a Kunkovice. K rozdělení Čachrova a Březí tehdy asi nedošlo; uskutečnilo se v roce 1710 (Doskočil 1954, 542). Kunkovice však byly odděleny, neboť v roce 1672 patří jako samostatný statek s šesti vesnicemi nebo s jejich částmi Ferdinandovi Boryňovi ze Lhoty (Gabriel 1868, 186; Ottův slovník 371). Při revizitaci berní ruly roku 1676 patří statek Čachrov rytířům Jiřímu Bohuslavovi a Alexandru Mikulášovi Šofmanům z Hemrlesu a statek Kunkovice rytíři Ferdinandu Vilémovi Boryňovi ze Lhoty (Doskočil 1954, 542). Samostatným statkem zůstaly Kunkovice až do konce patrimoniálního období.

Podle náhrobníku v kostele sv. Václava v Sušici zjišťujeme, že Ferdinand Vilém Boryně ze Lhoty zemřel roku 1678, kdy se psal pánem ve Volšovech a Kunkovicích (Hostaš - Vaněk 1900, 119). Volšovy koupil roku 1675 (Kolektiv 1975, 178). Roku 1680 vlastní Kunkovice Anna Terezie Boryňová ze Lhoty (Gabriel 1868, 186), vdova po Ferdinandu Vilémovi, rozená z Račina; Anna Terezie z Račina na Kunkovicích kupuje v roce 1688 statek Palvínov (Kolektiv 1986, 150) a v roce 1690 již patří Kunkovice Žofii Terezii z Řičan (Gabriel 1868, 186; Ottův slovník 372). Boryňové byli s Řičanskými spřízněni; roku 1697 patří Kunkovice opět Vilémovi Františkovi Boryňovi ze Lhoty (Sommer 1840, 202).

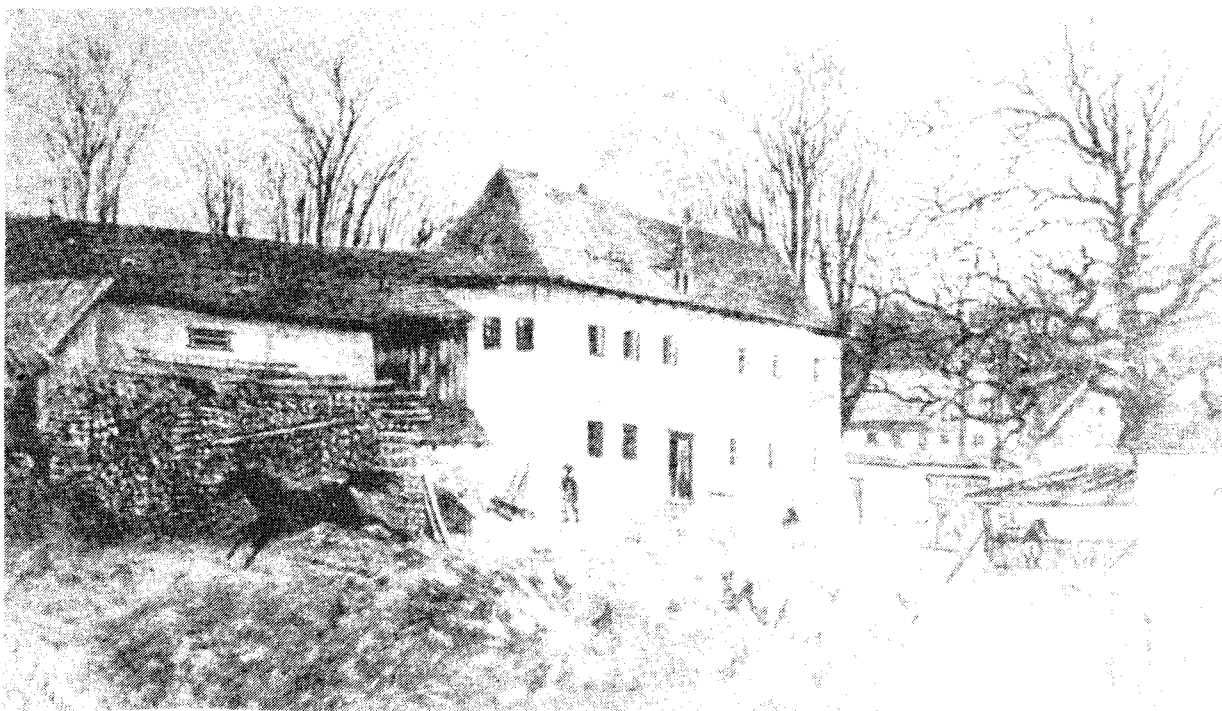
Někdy v první polovině 18. století vystřídali Boryně v držení kunkovického statku Malovcové (Kolektiv 1975, 82) - roku 1758 je jeho majitelem Arnošt Vilém Malovec z Chýnova a Vimperka (Kolektiv 1964, 238), který v roce 1764 drží statky Zdíkov, Březí Hrádek, Kunkovice, Skalici a Čestice (Sedláček 1926, 135, 140). Podle J. Gabriela (1868, 186) patřily Kunkovice v roce 1772 sestrám Josefě a Růženě Malovcovým a od roku 1780 Arnoštovu synovi Václavovi (Sommer 1840, 202). Zmíněné sestry jsou uváděny jako majitelky Kunkovic v Schallerově Topografii (1786, 226) a podle popisu k mapě z roku 1794 (Kurzverfasste...) je majitelem opět Václav, svobodný pán Malovec z Chýnova a Vimperka, který prodal statek Kunkovice v roce 1803 Josefu Špírkovi a jeho manželce a ti hned roku 1804 prodali Kunkovice Martinovi Pollandovi a jeho ženě (Sommer 1840, 202; Kolektiv 1975, 82). Podle zápisů Jindřicha Pollanda koupila statek rodina Špírků již okolo roku 1790 (G. K. 1928, 110). Je vidět, že spolehlivost Pollandova datování není velká. Od roku 1832 vlastnil Kunkovice syn Martina a Anny Marie Michal Polland (Sommer 1840, 202). Michal zemřel roku 1846 a odkázal statek svému synovci Jindřichovi Pollandovi, autorovi Zápisů. Za nezletilého Jindřicha vedla hospodářství v Kunkovicích jeho matka se správcem. Jindřich Polland nastoupil v držení kunkovického statku roku 1854, po návratu z vězení - byl vězněn za aktivní účast v revoluci roku 1848 - 49, kdy studoval v Praze.

Kunkovický statek koupil roku 1890 od Pollanda Konstantin Nikolan (Kolektiv 1975, 82) a v roce 1898 jej koupil Josef Zázvorka (Titl 1894, 1101). Vzhledem k vydání Titlovy

publikace jde zřejmě o chybu tisku a správně má být uveden rok 1893. 1898 držela již statek M. Kozlová a po ní od roku 1903 A. Pospíšilová (Kolektiv 1975, 82). Od dvacátých let 20. století a ještě za druhé světové války patřil kunkovický dvůr rodině statkáře Schreinerů (G. K. 1928, 108; informace obyvatel Kunkovic).

Náš zájem o historii Kunkovic podnítily zápisky Jindřicha Pollanda z roku 1865 (G. K. 1928, 108 - 112), které byly nalezeny asi v roce 1921 při bourání chléva v kunkovickém dvoře. Zápisků bylo původně více, ale jsou ztraceny. Zachoval se pouze opis částí zápisků, přepsaný s chybami, který autor (G. K.) otiskl. Obsahuje životopis Jindřicha Pollanda, rodopis Pollandů, historii kunkovického statku se zajímavým popisem způsobu, kterým se Jindřichův děd Martin Polland stal ze sedláka majitelem zemanského statku a podrobnosti o hospodaření kunkovického dvora. Ze zápisků dále vyplývá, že Jindřich Polland byl ateista, demokrat, vlastenec a uvědomělý Čech, který byl za své názory v době Bachova absolutismu pronásledován. Zápisky podávají také barvitý popis kunkovického panského sídla a dvora a stavebních změn, které zde polland prováděl. Vzhledem k významu pramene si dovolíme část zápisků, týkající se sídla a dvora v Kunkovicích, ocitovat.

"Dědeček Martin Polland koupil statek úplně zanedbaný v polích i bytu. Stodoly a maštal ušly, ale dům byl jen pro skrovnou rodinu upraven, poněvadž všady v pokojích bylo cítit hnílobu starého dříví. Okna a dvře nízké, tu schod, tam stupeň. Stropy prohnílé, komíny na spadnutí. Jen v prostřed sál s malovanými trámci, na prknech lepenec na 4 coule byl v dobrém stavu. Staré malby na stěnách: tu velké honby na zajíce, tam jeleni, tu karafiáty a lilie, tam růže, slunečnice, pivoňky a fialy, vše s náramným mrháním zelené

Obr. 2: Vyobrazení panského sídla v Kunkovicích z roku 1863 (foto obrazu uloženo v pozůstalosti J. Gabriela v muzeu v Sušici).

barvy. Venku římsy malované zelenými čáry i nad okny. Před domem výstupek po 5 schodech s věžičkou a zvoncem. Střecha šindelová, však na východní straně ke vsi jen pření jedno- duše vzhůru přibité. Rožní pokojík na jihovýchodu byl upraven na kapli; protože v Čachro- vě málokdy kněze bylo, po r. 1634 velhartičtí farářové sloužili tu mši bezpochyby. V 17. - 18. století spravovatí museli bezpochyby ve zdech kapli. Nejvíce sloužili mši jesuité z Klatov. Na východní straně byl oltář s obrazem matky Boží, na stropě malovaná sv. Tro- jice ne bez ceny. Na západní straně však kazatel na kazatelnici, pod níž v levo dámy v staročeském kroji v karkulkách malovaný. Páni v kamizolách, v modrých kabátech, punčochách a nohavice každou jinou. Kazatel mohl býti sv. Jan Nepomucký a nebo Hus, to jim bylo jed- no. Na severovýchodní zdi, za kterou byla sakristie s vlaským komínem, namalování hudeb- níci s ukrutně dlouhými troubami, s bubny, flautami, obrácení ke kazatelnici. Kaple zka- sírována bezpochyby odchodem Malovců. Co hoší tam spávali otec a strýc Kašpar. Nám slou- žil ten pokojík na haraburdí. Já nechal r. 1859 strop sejmut, malbu sklepat pro pukliny, neboť to hrozilo sesutím. Však teprve letos 1865 mohl jsem spravovat tuto východní stranu domu. Západní obnovena r. 1859.

Píši v pokoji přízemním, rožním proti jihozápadu, kde někdy bývala kancelář statku kunkovického. Pěknou tunní klenbu na 14 pilířích jsem musil pro hrozící spadnutí sundati r. 1859. Nade mnou je pokojík veliký zeleně malovaný, někdy hovorna mého dědečka. Naproti při zemi pokoj někdy strýcův, pak můj. Druhý pokojík, konečně třetí rožní obnoven právě nyní zkasírovaným sklepem prve pod ním bývalým a vlhkým. Nahoře vedle zeleného k výcho- du, jest pokoj modrý, udělaný 1860 ze síně klenuté, kterouž byla řada bytů dříve přerušo- na. Pak přijde sál před 14 dny o 4 střevice zvýšený, pak rožní pokojík, někdy kaple. Na místě sakristie jest teď síň schodní, kudy se bude moci jíti do přízemí a ven do zahrady novými železnými dveřmi. Právě na tom místě bývala pec a komín u krajní zdi východní.

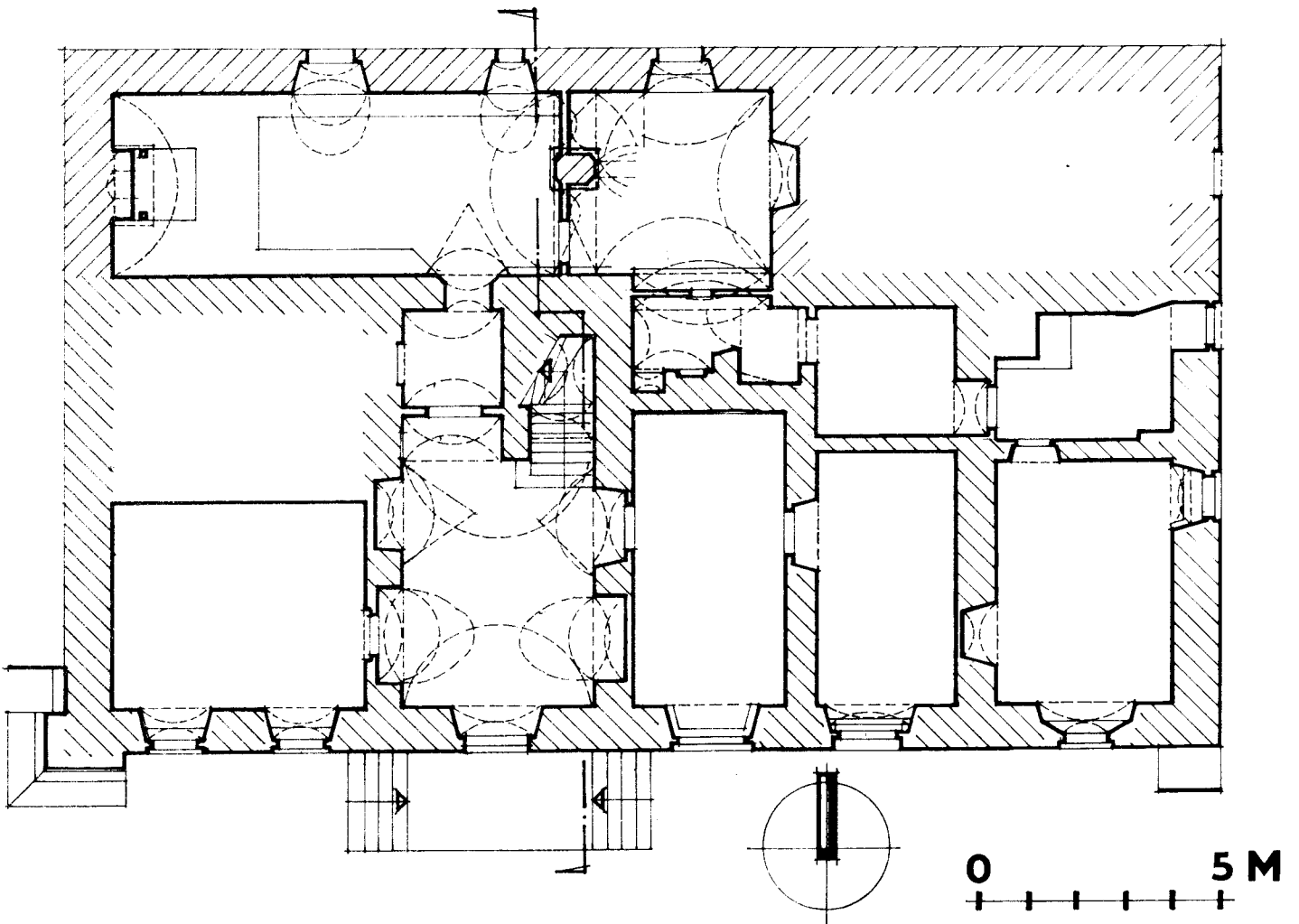
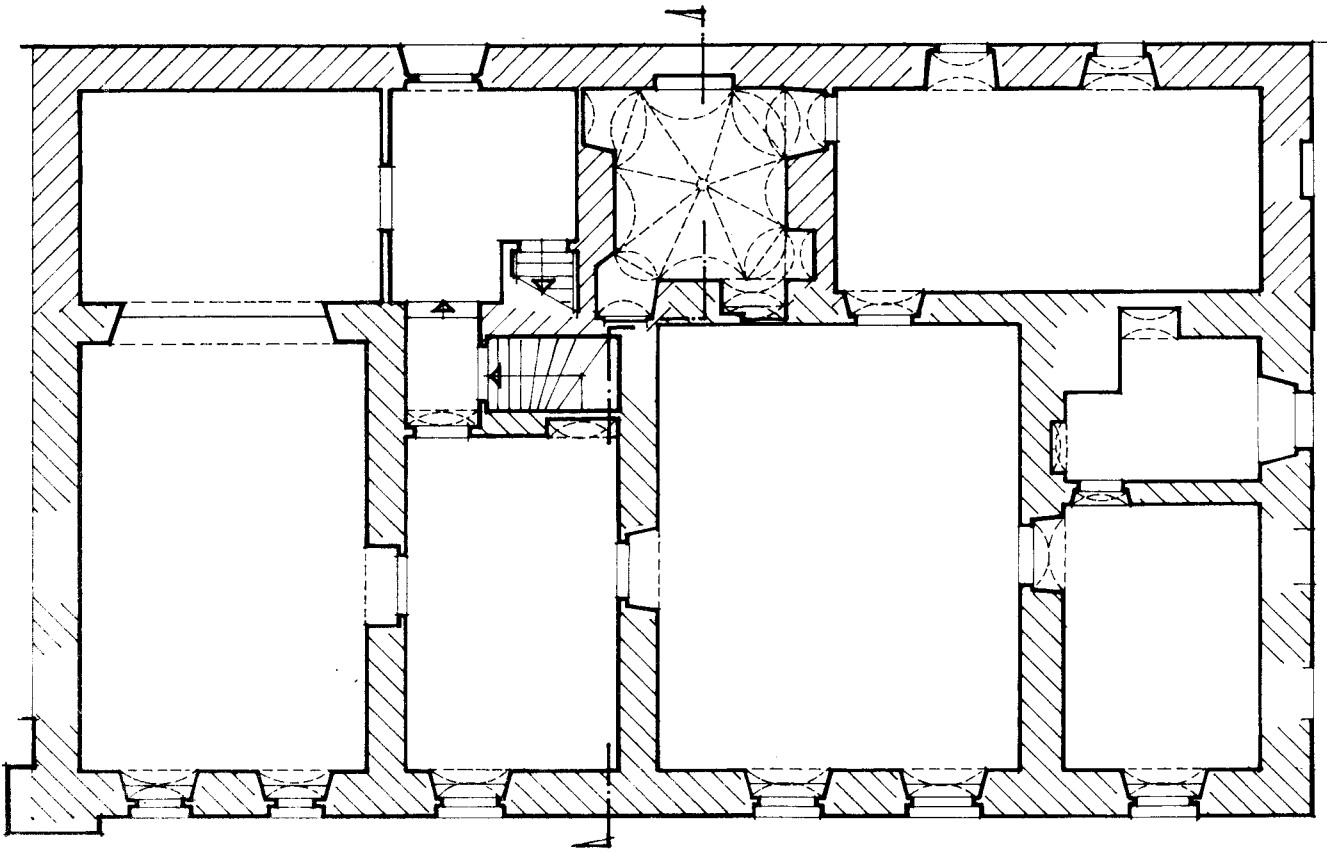
Popisují tu dům č. 1 v Kunkovicích jen pro holou památku, neb po 50 - 60 letech mu- sí se nevyhnutelně nový byt ze základu vystavět a potřeby jakož i památky i náhledy poda- tí musím potomkům o našich pohodlnostech, budou zas jiné než naše. Dům pozůstává takto: vedle domu s frontou k jihu obrácenou vrata ke vsi, pak kašna, mnou r. 1856 založená, pak kůlna na dříví, na kočáry a na drůbež nově ode mne r. 1857 zřízená, pak ratejna s kravar- nou, řezárnou a volskou maštali as 40 sáhů velkou, přímo od východu k západu. Obnovena r. 1849, avšak dnes již zase chatrná pro spuchřelost trámů, nedostatkem průchodu. Od volské maštale stodola s 3 pernamí, 2 mlaty. Před ní maštal koňská a kolna stelní, vedle v stej- né čáře kolna se sklepem na brambory. Pak vrata hořejší na severozápad a od nich k domu od severozápadu k jihovýchodu bývalý pivovar od r. 1859 prázden stojící s kotlem na várku 4 sudy. Mohu viděti do všech dveří, poněvadž zakladatel dveří vskutku nebyl nerozhledný stavitel. Uzavřený dvorec zdmi, kolnamí a řádnými vraty jsem teprve já provedl r. 1857. Před r. 1857 mohla podsvinčata bez překážky z dvorce přes zídku a zpátky. Před ratejnou bylo koryto z jedlového kmene. Já tam postavil r. 1858 řádnou kašnu. Hodlám někdy pramen souseda Tomáška Suka, č. 2. za pivovarem vedle zahrádky zakoupiti a vésti vodu tuto do volské maštale. Do bývalého ovčína tentokráte bez ovcí od r. 1849, byl ode mne r. 1860 proměněn v byty pro čeládku a nádeníky." (G. K. 1928, 110 - 111).

Kombinujeme-li tento pramen s vyobrazení panského sídla v Kunkovicích z roku 1863 (obr. 2) a se zaměřením objektu zachycujícím současný stav (obr. 3, 4), dostáváme plastický obraz podstaty objektu drobného panského sídla z období doznívajícího feudalismu.

Panské obydlí je obdélné, dvoupatrové stavení, kryté valbovou střechou. Nároží jižního průčelí, orientovaného do dvora, zesilují opěrné pilíře. U východního pilíře je na fasádě patrná stopa maltového rámu někdejší štukové výzdoby. Ve střední části jižního průčelí je na úrovni přízemí situovaný vstup do objektu, rámovaný hladkým kamenným portálem. Na nástupní perón před vchodem stoupají podél zdi široká kamenná schodiště. Je to "výstupek" z Pollandových zápisků, souhlasí i počet schodů. Věžička se zvoncec již neexistuje. Nástupním prostorem objektu je síň, zastropená lunetovou klenbou. V západní stěně síně existoval vstup do velké místnosti, někdy kanceláře kunkovického statku. Místnost je dnes rozdělena příčkou na jižní a severní část. Jižní část místnosti je plochostropá, osvětlená dvěma okny v upravených okenních otvorech. Severní část místnosti byla v době průzkumu nepřístupná. Do roku 1859 byla tato kancelář zastropena "pěknou tunní klenbou na 14 pilířích". Název klenby lze pravděpodobně přičíst na vrub chybného opisu. Zda se jednalo o tunní - lunní - lunetovou klenbu, nelze posoudit. Otázku nevyjasňuje ani údaj o 14 pilířích. Pilíře byly, vzhledem k rozměrům místnosti, situovány patrně podél zdi. Ve stěnách existovaly okenní a dveřní otvory, které rytmus kleneb zákonitě respektoval. Klenbu, odpovídající uvedeným okolnostem, si nedovolíme rekonstruovat.

Ve východní stěně vstupní síně se nachází dveřní otvor, jímž byly přístupné tři za sebou řazené pokoje. První pokoj obýval Polland, před ním jeho strýc Michal. Třetí pokoj v jihovýchodním nároží objektu byl obnoven po zrušení nevyhovujícího vlhkého sklepa, který se pod ním nacházel. Tento pokoj je dnes přístupný od severu, z nevelké předsíně, na níž směrem do nitra objektu navazují další dvě místnosti. V místnostce, situované severně od prvního, Pollandova pokoje, se dochovaly stopy rozměrné pece. Pojednávané části objektu se týká zmínka o síni schodní, kudy se bude moci sestoupit do přízemí a ven do zahrady novými železnými dveřmi. Právě na tom místě, tedy ve východní místnosti, bývala pec a komín u krajní zdi východní. Pec je dnes posunuta výrazně k západu. Rovněž komín "při krajní zdi východní" nahradilo nové komínové těleso. Je evidentní, že kuchyně, jejíž stopy lze v objektu sledovat, vznikla až v 60. letech 19. století. Schodiště do zahrady v místnosti při východní stěně objektu dnes již neexistuje. Železné dveře, situované kdysi v druhotně proraženém dveřním otvoru, jsou dnes přeneseny na jiné místo.

Vraťme se do vstupní síně, z níž jsme pronikli postupně k západu a k východu. V severním čele síně je vstup na dřevěné schodiště, stoupající do patra objektu. V jeho sousedství existuje krátká klenutá chodbička, již je přístupná severní část přízemí objektu. Tato severní část stavení, kterou lze charakterizovat jako úzký podélný trakt, není v Pollandových zápiscích zmiňována. Pod vlivem zápisků a současně dalších skutečností je možné předpokládat vznik severního traktu po roce 1865. Šířka příčky mezi jádrem a severním traktem odpovídá šířce obvodové stěny objektu. Na severní straně příčky, v její spodní části, je možné sledovat ústupek, pravděpodobně předzáklad, jež byl před vznikem severního traktu zanořen do zvýšeného terénu. Ze vstupní síně je krátkou zaklenutou chodbičkou přístupná západní část severního traktu, zaklenutá lunetovou klenbou. Místnost, dnes

užívaná jako uhelna, bývala kaplí. Podél stěn jsou zděné lavice s dřevěným sedákem a opěrákem. V západní části kaple na vyvýšeném podiu se nacházel oltář, jehož zděný skelet je dosud zachován. Podobu kaple dokumentují dobové nedatované fotografie (obr. 5).

Střední část severního traktu je od západní části opticky oddělena volně stojícím sloupem a z něho vybíhajícímí cihelnými pasy. Střední část je zastropena atypickou placenkou a souvisela s prostorem s pecí v jádře objektu. Propojení těchto prostorů umožňoval rozměrný klenební pas. Zdá se, že podstatná část přízemí severního traktu fungovala jako kuchyně s potřebným pracovním prostorem a hospodářským zázemím. V souvislosti se zřízením kaple v severozápadní části přízemí objektu bylo propojení střední části severního traktu s jádrem objektu zrušeno (srovnej obr. 5). Vzhledem k Pollandovu ateismu vznikla kaple asi po roce 1890. Je na škodu věci, že v době opakovaného průzkumu objektu nebyla přístupná východní část severního traktu, této komplikované partie objektu. Východní část je přístupná pouze dveřním otvorem, umístěným ve východní obvodové zdi stavení, uzavřeným Pollandovými železnými dveřmi. Přenesení dveří z původního místa do této polohy pamatují místní obyvatelé.

Patro objektu je členěné obdobně jako přízemí - příčkou na široký jižní a úzký severní trakt, které jsou dále vzájemně nezávisle příčně členěny. Rovněž v patře objektu popisuje Polland pouze jižní část. Schodiště z přízemí ústilo do klenuté síně, která bylo roku 1860 upravena na tzv. modrý pokoj. V současné době je nevelká místnost plochostropá, osvětlená jedním oknem. V severovýchodní části místnosti je zazděný výklenek, který souvisel se schodištěm, které pravděpodobně stoupalo z bývalé síně do podkrovní. Na síň navazoval na západě velký pokoj, někdejší hovorna Pollandova děda, a na východě velký sál. S ním dále na východě souvisela původní kaple se sakristií. Popis těchto prostorů, kdysi bohatě malířsky zdobených, přináší Pollandovy zápisky. Místnosti jsou dnes plochostropé, dveřní i okenní otvory novodobě upravené a stěny obílené.

Severní trakt je v patře příčně dělený na tři části - na dvě podlouhlé místnosti na východě a na západě a na střední nevelkou prostor. Západní místnost byla v naší době předělena příčkou a propojena s jižním traktem. Místnůstka ve středu severního traktu je zaklenuta osmídílnou kopulovitou klenbou s pecnovitým klenebním svorníkem ve vrcholu. V jižní, západní i východní stěně existovaly či existují dveřní otvory. V severní stěně místnůstky se nachází zazděný okenní otvor a v jihovýchodním rohu existovalo pravděpodobně topeniště. Význam a účel této prostory není zřejmý.

V 70. letech tohoto století byl terén podél severní obvodové zdi objektu asi o 2 metry zvýšen do úrovně 2. podlaží a nově proražen vstupní otvor do příčkou oddělené části západní místnosti severního traktu, sloužící komunikačním účelům. Krov valbové střechy je novodobý.

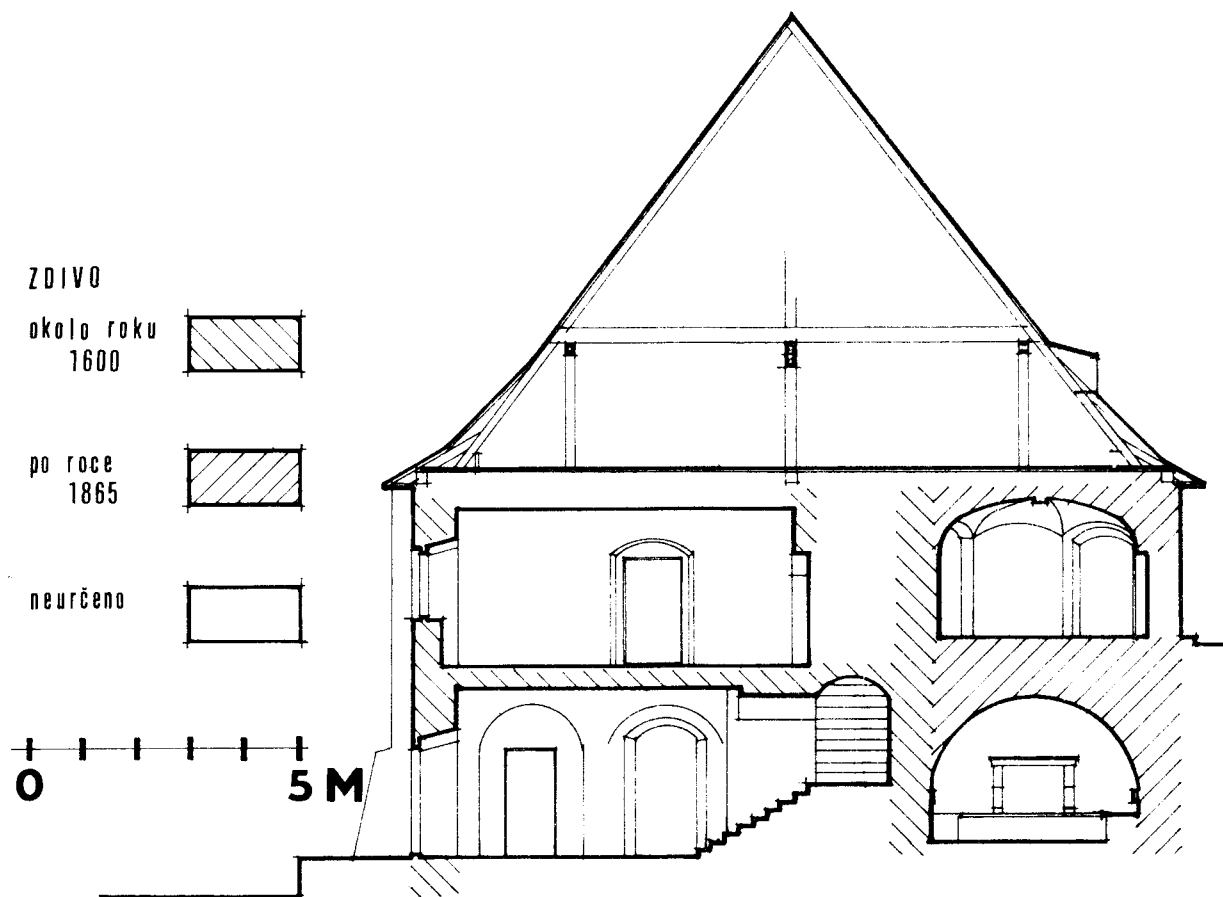
Při západní stěně popisovaného objektu, na místě zrušeného pivovaru, bylo ve 40. letech 20. století vystavěno statkářem Schreinerem nové obydlí - obdélné stavení kryté

Obr. 3: Kunkovice - půdorys panského sídla.

polovalbovou střechou s válcovou věžičkou, vystupující z jihozápadního nároží (informace obyvatel). Dnes je objekt moderně upraven a využíván k obytným účelům. Sousední starší panské sídlo slouží jako víceúčelové zařízení potřebám obyvatel Kunkovic.

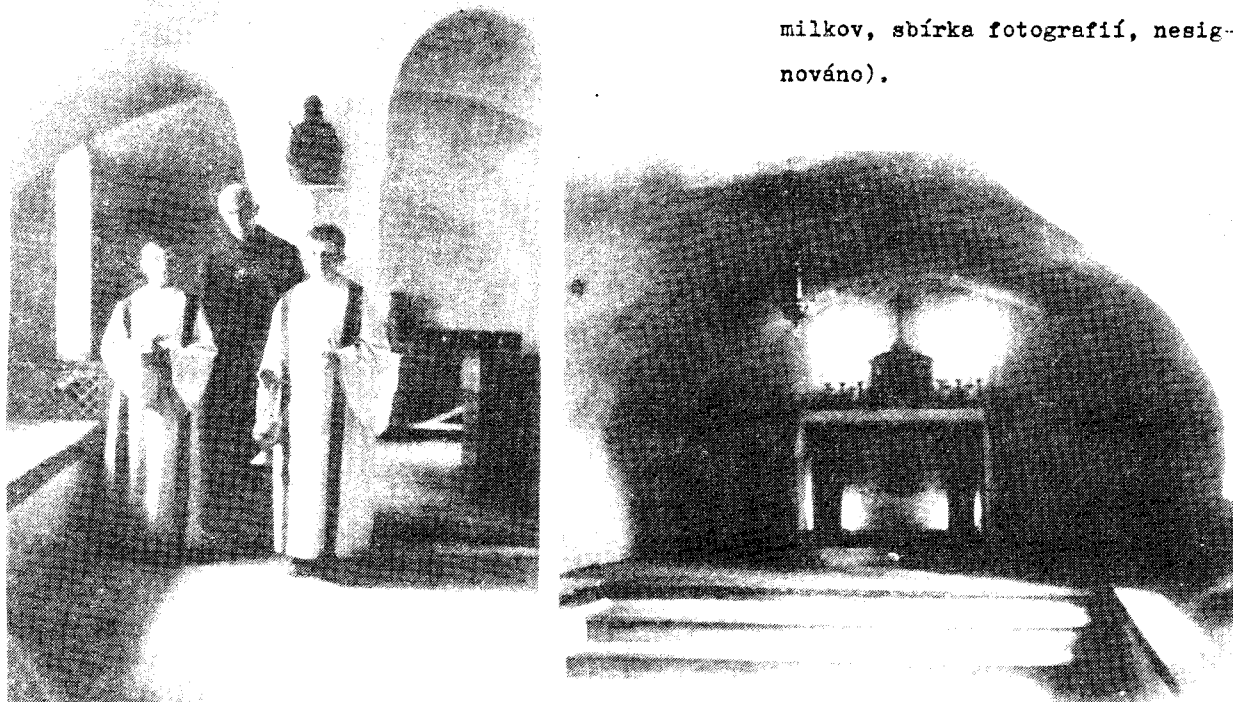
Objekt panského sídla se nachází v severní části bývalého vrchnostenského dvora, jehož podobu částečně zachycuje dobové vyobrazení (obr. 2). Obsažný popis dvora přinášejí citované Pollandovy zápisky. Jeho podoba je ovšem již značně pozměněna.

Závěrem se můžeme pokusit o shrnutí vývoje panského sídla v Kunkovicích. Protože zde chybí datovatelné architektonické prvky, jsme nuceni přijmout Pollandovu zprávu o vzniku kunkovického dvora k roku 1580 jako mezník. Jak vyplývá z dějin Kunkovic, nebyly pro vznik panského sídla před tímto datem příznivé podmínky. Až založení dvora tyto podmínky vytvořilo. Nevíme, zda sídlo vzniklo současně se dvorem, ale domníváme se, že v roce 1609 již stálo (Mejtolar na Kunkovicích). První polovina 17. století je obdobím v dějinách Kunkovic značně nejasným a podrobný archivní výzkum by jej ještě mohl osvětlit. Boryňové a Řičanští většinou bydleli v Kunkovicích, i když někdy dávali přednost jiným sídlům (ve Volšovech a Kunkovicích). Malovcové měli reprezentativnější sídla než prosté sídlo v Kunkovicích, v němž žili asi jen někteří méně významní příslušníci rodu, nebo zde nejspíše měli pouze správce. Podle Pollandových zápisků je vidět, že Malovci o dům neměli zájem

Obr. 4: Kunkovice - panské sídlo. Řez objektem.

Obr. 5: Kunkovice - kaple v přízemí panského sídla (SOA Klatovy, Vs Nemilkov, sbírka fotografií, nesig-nováno).

a neinvestovali do něj. To odráží i skutečnost, že se na Müllerově mapě Čech z roku 1720, v Schallerově Topografii z roku 1786 i v popisu a mapě Prácheňského kraje (Kurzverfasste ...) z roku 1794 o sídle v Kunkovicích mlčí. V 18. století se o sídle v Kunkovicích zmiňuje pouze tereziánský katastr, kde je označeno jako malý vrchnostenský dům (Kolektiv 1970, 367). V 19. století připomínají zámek či zámeček v Kunkovicích Sommer (1840, 203), Gabriel (1868, 186), Titl (1894, 508) a ještě i Ottův slovník (1900, 371). Později byl kunkovický zámeček zcela zapomenut a neobjevil se ani v nejnovějším díle o podobných objektech (Kolektiv 1985, 1986).

Panské sídlo v Kunkovicích vzniklo ve dvou základních stavebních fázích. Počátky jižního traktu, soudě podle historických okolností, spadají asi do závěru 16. nebo do počátku 17. století. Tento názor však zůstává na úrovni hypotézy. Založení severního traktu můžeme datovat do období krátce po roce 1865, s ohledem na Pollandovu stavební aktivitu. Stavění jako celek bylo v minulosti i v naší době postihováno množstvím stavebních zásahů. O některých se zmiňuje Polland ve svých zápiscích. Konfrontace těchto zápisků se současnou skutečností je významná jako doklad dynamického a mnohotvárného procesu vývoje panského sídla.

LITERATURA

- Burdová, P. 1977: *Rejstříky k deskám zemským I/1*. Praha.
Burdová, P. 1981: *Rejstříky k deskám zemským I/2*. Praha.
Doskočil, K. 1954: *Berní rula 2 - popis Čech r. 1654 II*. Praha.
Gabriel, J. 1868: *Královské město Sušice a jeho okolí*. Praha.

- G. K. 1928: Zápisky Jindřicha Pollanda, majitele statku Kunkovic. Věstník Československého zemědělského musea I, 108 - 112. Praha.
- Holý, V. 1960: Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzemberka a pánů z Rožmitálu. Minulostí Plzně a Plzeňska III, 45 - 79. Plzeň.
- Hostaš, K. - Vaněk, F. 1900: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Sušickém. Praha.
- Kolektiv 1964: Tereziánský katastr český II. Praha.
- Kolektiv 1970: Tereziánský katastr český III. Praha.
- Kolektiv 1975: Státní archiv v Plzni - průvodce po archivních fondech 4. Praha.
- Kolektiv 1985: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezku IV. Praha.
- Kolektiv 1986: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezku V. Praha.
- Kurzverfasste Beschreibung des Prachiner Kreises, samt beygefügter Land-Karte. Prag 1794.
- Marat, F. 1898: Soupis poplatnictva 14 krajův Království českého z roku 1603. Praha.
- Ottův slovník naučný XV. Praha 1900.
- Palacký, F. (editor) 1844: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské III. Praha.
- Pelant, J. 1984: Města a městečka Západočeského kraje. Plzeň.
- Profous, A. 1949: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny II. Praha.
- Sedláček, A. 1869: Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné. Praha.
- Sedláček, A. 1893: Hrady, zámky a tvrze Království českého IX. Praha.
- Sedláček, A. 1897: Hrady, zámky a tvrze Království českého XI. Praha.
- Sedláček, A. 1926: Dějiny kraje Prachenského. Písek.
- Schaller, J. 1786: Topographie des Königreichs Böhmen III. Prag.
- Sommer, J. 1840: Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt VIII. Prag.
- Titl, J. 1894: Schematismus velkostatků v Království českém. Praha.

HRAD NEČTINY

k. ú. Lešovice, o. Plzeň - sever

J. Miler, P. Valenta

Městečko Nečtiny leží asi 30 km SZ od Plzně a 5 km ZJZ od Manětína. Rozprostírá se na březích Starého potoka, zvaného v dolní části toku též Manětínský, a to převážně na jeho levém břehu. Jen farní kostel sv. Jakuba Většího s farou a několik mladších domků leží na břehu pravém. Kostel s farou stojí na okraji terasy strmě vyvýšené nad tokem potoka a působí při pohledu z městečka pevnostním dojmem. Tento dojem však při vstupu do prostoru kostela a fary zaniká.

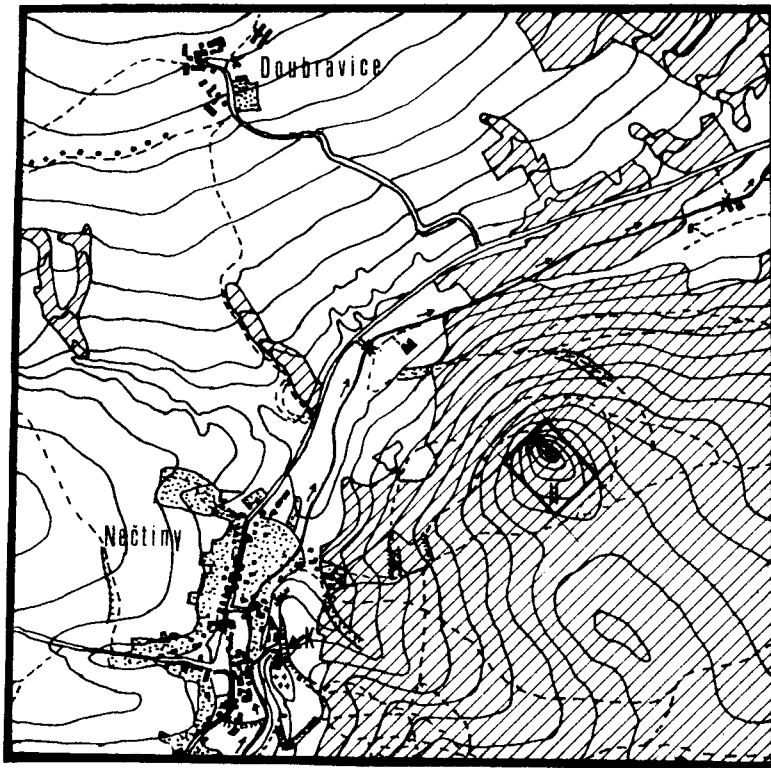
Členitá krajina v okolí Nečtin má romantický vzhled. Na prahorním podkladu se zde

v třetihorách vytvořila rozsáhlá tabule písčitých sedimentů, která je dnes pokryta převážně chudými borovými lesy. Těmito sedimenty na mnoha místech prorazily vulkanické výlevy. Erozivní činnost vody vyhloubila pak do těchto sedimentů údolí a též vypreparovala tvrdší horniny vulkanického původu tak, že dnes tvoří strmé kužele nebo stolové hory. Nečtiny leží při severním okraji zmíněné pískovcové tabule, severněji je geologická situace složitější, ale i tam krajině dominují vypreparované vulkanické útvary. Řada těchto krajinných dominant nesla na svém vrcholu středověké hrady (Preitenštejn, Pekelný vrch, Malý Špičák u Čbánu). Sporé zbytky zcela zapomenutého hradu byly nalezeny i na vrchu Špičáku, ležícího na katastru obce Lešovice při hranici s nečtinským katastrem. Povrchový průzkum lokality vytipované jednak podle terénu, ale též podle lidové pověsti, byl proveden 23. dubna 1981. Nezávisle hrad našli manželé Baštovi při systematickém vyhledávání pravěkých lokalit 25. dubna 1981 (Baštová 1984, 157). Domníváme se, že jde o pozůstatky původního sídla šlechtických majitelů Nečtin, předchůdce hradu Preitenštejna.

Písemné doklady o Nečtinách jsou v kontextu osídlení západních Čech relativně velmi staré. Poprvé jsou Nečtiny připomínány roku 1169 v zakládací listině komendy křižovníků Božího hrobu (sv. Jana, johanité) v Manětíně - ...Manetin ad metam Nectinensis usque ad metam Plazenzium... (CDB I, č. 246, 216 - 218). Nedlouho poté se objevuje jméno Nečtin i ve spojení s konkrétní osobou - v letech 1183 a 1185 je připomínán Předota z Nečtin - Preda de Nechstin (CDB I, č. 402, 420), Predota de Nechetin (CDB I, č. 404, 425). Jméno Předota se nám objevuje v řadě listin z let 1177 až 1197 (CDB I, 247, 277, 279, 289, 295, 297, 311, 315, 331, 440) ve formě Predotha, Predota, Pridota a Preda. V roce 1177 je označován "miles episcopi", v roce 1189 "iudex curie" a v roce 1194 je v listině jmenován se svým synem Chvalem (et filius eius Hual). Nelze pochopitelně tvrdit, že se jedná stále o tutéž osobu a navíc, že se jedná právě o Předotu z Nečtin, ale časové ani jiné skutečnosti tomu neodporují. Nepřímo pro to svědčí význam rodu erbu střely, k němuž zřejmě Předota náležel, v celém starším období českých dějin, v němž bylo jméno Předota jedno z tradičních jmen.

Nečtiny se opět objevují v pramenech až v roce 1290, kdy se připomíná Oldřich z Nečtin - Ulricus de Necstin (RBM II, 645) a dále pak roku 1291 Předota z Nečtin - Przedote de Nechstin (RBM II, 1198). Všechny výše uvedené listiny, v nichž se vyskytuje jméno Nečtin, jsou spjaty s kláštery a jmenované osoby zde vystupují jako svědkové. Jejich vztah k Nečtinám je dán pouze predikátem, nic jiného o Nečtinách ani zmíněných osobách nevíme. Nemáme doložený ani jejich erb, protože jejich pečeti se na příslušných listinách nedochovaly (na falzech CDB I, č. 402 a CDB I, č. 404 nejsou pečeti žádné resp. je zde pouze falzum knížecí pečeti, na listinách RBM II, 645 a RBM II, 1198 uložených v SÚA Praha, I. oddělení, fond Zrušené kláštery - Chotěšov pod č. 2069 a 2071 pečeti pánů z Nečtin scházejí).

Poněkud lépe jsme informováni o Bavorovi z Nečtin, který byl v letech 1290 - 1332 opatem břevnovského kláštera, a o jeho bratru Vyšemírovi, který je doložen v letech 1307 - 1315 jako purkrabí téhož kláštera v Broumově (Sedláček 1933, 59 - 64). Přesto ani jejich erb nemáme doložen. I vztah Bavora a Vyšemíra z Nečtin k Nečtinám je doložen jen velice nepřímo, a to skutečností, že kostelní podací v Nečtinách náleželo břevnovskému klášteru,

Obr. 1: Orientační náčrt okolí Nečtin (K - farní kostel, H - hrad na Špičáku) s vymezením rozsahu plánu na obr. 2.

Karla v registrech z roku 1454 (AČ II, 470), kterými osvobozují kameníkovci Oldřichovi čtyři lány v Březíně u Nečtin. Není zde však uvedeno datování a nemusí jít tedy o souvislost s výstavbou hradu, ale jen s přestavbou. Nelze ani vyloučit, že pouze při výplatě Nečtin se vyskytl vhodný statek jako odměna zcela bez souvislosti se stavební činností na hradě.

Všechny další doložené predikáty z Nečtin jsou již mladšího data a neznamenají majetnický vztah k Nečtinám.

Naše znalosti z historie Nečtin 12. a 13. století jsou natolik kusé, že neposkytují dostatečnou oporu pro další vývody. Musíme proto sáhnout i k vykreslení rozvoje držby a významu rodu erbu střely v uvedeném období a tak alespoň vymežit rámec, v němž se rozvíjela historie Nečtin.

Sledování činnosti rodu od konce 12. do počátku 14. století je velice obtížné. Ve starším období neexistují většinou doklady o příslušnosti k rodu, takže usuzujeme z tak neprůkazných fakt, jako je predikát v době před jeho stabilizací, z následnosti v držbě statků a ze jmen v rodu tradičních. V námi sledovaném rodu lze vypořádat časté užívání jmen Bavor, Vyšemír, Předota, Ivan (Evan, Yban), Dluhomil. Není bez zajímavosti, že místní jména odvozená ze zmíněných jmen se vyskytují v oblastech působení tohoto rodu - Bavorov, Předotín (ves nedaleko Písku) a Vejvanovice (původně Ivanovice), ves na Chrudimsku

což je doloženo poprvé až v roce 1357 (Schmidt 1928, 71).

K roku 1333 existuje první doklad o tom, že Nečtiny náležely ke královskému zboží. Dokládá to vlastní životopis Karla IV. (1978, 70 - 71), kde jsou Nečtiny jmenovány mezi hrady, které Karel IV. vyplatil ze zástavy bezprostředně po svém návratu do Čech. Dobu, po kterou již předtím náležely Nečtiny ke korunním statkům, je obtížné odhadnout, nebyla to však doba krátká, protože během ní byl vystavěn rozsáhlý hrad. Jedinou zmínku, která bývá oporou pro tvrzení, že hrad Preitenštejn postavil Jan Lucemburský, je nutno brát s rezervou. Jedná se totiž o výpis ze dvou patrně stejně znějících listin králů Jana a

zmíněná roku 1167 jako majetek Bavora, který je považován za jednoho z předků sledovaného rodu (CDB I, č. 399, 411; Profous - Svoboda 1957, 487). Dále vycházíme z toho, že nositelé stejného erbu jsou společného původu, ačkoliv tento problém nebyl dosud v heraldické a genealogické literatuře řešen a náš předpoklad je pouze intuitivní.

Počátky rodu erbu střely je nutno hledat v družinách rodu Přemyslovců. Tím lze vysvětlit značný rozptyl jeho statků po Čechách a Moravě. Zdá se při tom, že statky rodu na Moravě byly pouhou epizodou v rozvoji rodového majetku a nenavědčují moravskému původu rodu, jak soudí A. Sedláček (1897, 130). Tato epizoda končí zřejmě smrtí bezdětného Bavora, který roku 1167 odkazuje všechny své statky litomyšlskému klášteru a pouze jedinou vesnici svému synovci Dluhomilovi (CDB I, č. 399, 411). Zmíněného Dluhomila ztotožňuje A. Sedláček s Dluhomilem, který je roku 1211 připomínán jako otec Bavora I. ze Strakonice (Sedláček 1897, 130).

Těžiště rodových statků se nacházelo v prostoru Blatná - Horažďovice - Bavorov - Strakonice a v okolí Nečtin. Soudě podle písemných pramenů, byla starší část statků v okolí Nečtin. Zřejmě se však velmi brzo ve 13. století dostala na okraj zájmu, jak svědčí prodej vsí Lukové, Domašina a Kobylého (4,5 a 10 km od Nečtin) svatomářským křižovníkům. Listina opsaná Sedláčkem ze svatomářského archivu (dnes uložen v SÚA Praha, I. oddělení - fond Zrušené kláštery) je dnes nezvěstná. Známe ji proto pouze z literatury (např. Sedláček 1897, 130). O sníženém zájmu o Nečtínsko svědčí dále to, že někdy na přelomu 13. a 14. století se rod vzdal i samých Nečtin. Nejlepším dokladem toho, kam se soustředila aktivita rodu je ostatně i pouhý výčet predikátů v rodu užívaných. Zcela okrajové jsou větve mimo západní a jižní Čechy - z Otovic v severních Čechách a z Třeště na Moravě. Větve v západních Čechách jsou již početnější - z Nečtin, z Jeřně, z Bržína, z Dolan, ze Zhoře. Naprostou převahu mají ale větve v jižních Čechách - ze Strakonice, z Bavorova, z Blatné, ze Štěkně, z Vítějovic, z Pořešína, ze Stropnice, z Boršova, z Drahonice, z Křemže, z Chlumu, ze Dvořce, ze Stradova, z Maškovce, z Kamenného Újezdu a z Velímovic (Kolář - Sedláček 1902, 218). Daleko nejstarší ze všech predikátů v rodu užívaných je však právě predikát z Nečtin a můžeme tedy předpokládat, že v nejstarší době měly Nečtiny pro rod značný význam.

V kontaktech rodu na Nečtinách s komendou křižovníků v Manětíně můžeme hledat původ známého vztahu Bavorů ze Strakonice k tomuto řádu.

Ve světle předešlého je překvapující skutečnost, že v Nečtinách nebylo ani písemně doloženo, ani lokalizováno panské sídlo předcházející Preitenštejnu. Dobře si toho byl vědom V. Kočka (1932, 150) a bez jakýchkoliv dokladů klade toto sídlo do míst farního kostela. Povrchovým průzkumem nebylo však nalezeno nic, co by tomu nasvědčovalo. Neočekávaně však byla potvrzena existence hradu na nečtínském Špičáku, kam jej klade lidová pověst (Birner 1980, 231). Neočekávaně proto, že tato pověst se vypráví i o dalších kopcích v okolí, např. o Pekelném vrchu nebo Špičáku u Mezí (Anonym 1967, 2) a tedy patrně nezachovávala již skutečnou tradici.

Obraťme však svoji pozornost k vlastní lokalitě. Nečtínský Špičák se zvedá do výše 610 metrů nad mořem, v dominantní poloze, vzdálen 1 km SV od farního kostela v Nečtinách,

asi 150 m nad údolím Starého potoku, který obloukem obtéká srázný vrch na západě a severu, a asi 50 m nad lesním terénem na jižní a východní straně (obr. 1). Vrch je složen z čediče (nefelinický bazanit - geologická mapa M - 33 - XX Plzeň) a na mnoha místech vrchu je dobře sledovatelná jeho sloupovitá odlučnost. Je zde proto obtížné posuzovat lidské zásahy do skály, protože vše, co lze interpretovat jako umělý zásah, využívá ploch odlučnosti a nelze je proto jednoznačně určit.

Vrchol Špičáku má protáhlý tvar o délce cca 40 m a je rozdělen příčným příkopem na dvě nestejně velké části - na menší západní předhradí, a na hlavní, větší východní část, na níž stálo jádro hradu.

K jižnímu úbočí se přimyká plošina mírně se sklánějící směrem k západu, kde postupně přechází ve svahy do údolí potoka, a terasovitě vyvýšená směrem k jihu a východu. Zde je jediné místo v okolí, kam by bylo možno situovat případné hospodářské zázemí sídla. Dnes je však plošina porostlá jako téměř celý vrch borovým lesem (pouze na severním svahu smíšeným) a nejsou zde patrné žádné viditelné pozůstatky lidské činnosti.

Odtud vedla přístupová cesta k hradu jižním úbočím vrcholu, kde však její průběh již není zjištělný, protože téměř celý svah je pokrytý balvanovitou sutí zvětralého čediče. Dobře sledovatelná je až její závěrečná část se zpětným ohybem, ústící do západního konce předhradí o rozměrech zhruba 16 x 5 m, které nenese žádné stopy zástavby. Pouze při jeho severním okraji mírně stoupá cesta k vyvýšenému nástupu na most a tak částečně vyrovnává výškový rozdíl mezi předhradím a jádrem. Dále následuje ve skále tesaný 2 až 3 m hluboký příčný příkop s 5 m širokým rovným dnem. Cesta jej překonávala po dřevěném, asi 9 m dlouhém mostě při jeho severním okraji. Otvory ve skále k osazení mostnic jsou na obou stranách příkopu dosud patrné.

Vlastní jádro hradu stálo ve východní části vrcholu na protáhlé nepravidelné plošince 22 m dlouhé a maximálně 7,5 m široké. Plošina je pokryta tenkou hlinitou vrstvou se sporou vegetací. Na severní straně plošiny se nalézají výrazná okrouhlá, dnes do svahu otevřená prohlubenina, nejspíše pozůstatek cisterny. Jinak plošina nenese žádné stopy staveb s výjimkou tří hranatých kapes po trámech.

Bylo nalezeno několik kousků vypálené mazanice a větší množství malty v příkopu. Přes důkladnost sběru nebyla mazanice ani malta na jiných místech nalezena. Když k tomu přidáme hlinitý povrch jádra hradu, který interpretujeme jako pozůstatek nevypálené mazanice, je to vše, co zbylo ze staveb na hradě. Několik kousků vypálené mazanice nalezených na poměrně malé ploše lze snad vysvětlit jako pozůstatek otopného zařízení. Přestože le v příkopu možno nalézt větší množství malty, nenalezli jsme nikde na povrchu zbytky zdiva nebo alespoň malty ulpělé na povrchu skály. Podle našich současných poznatků se skládalo sídlo z objektů dřevěné nebo hrázděné konstrukce s nějakým zděným objektem nad příkopem.

Ke zbytkům lidské činnosti náleží ještě uměle srovnaná plošina v západním svahu

Obr. 2: Plán hradu na vrchu Špičáku, k.ú. Lešovice.

pod místem, kde vstupuje cesta do předhradí. Dá se předpokládat, že souvisí s hradem, ale její interpretace je nejasná.

Vrchol je dnes poškozen jak přírodními vlivy - zvětráváním a odpadem čediče, snad dokonce celým rozsáhlým sesuvem na jižní přístupové straně, tak výkopem pro stabilizaci trigonometrického bodu z roku 1952 o přibližných rozměrech 50 x 50 cm a hloubce 110 cm. Při severním úpatí jsou stopy po odběru rozvolněné čedičové suti. Ta mohla být odebírána i na jiných místech. Stopy po lámání kamene na lokalitě nejsou.

Na hradě a ve svazích pod ním byl nalezen nevelký soubor keramiky (48 kusů). Část souboru pochází ze sondáže manželů Baštových. Soubor se rozpadá na dvě výrazně se odlišující skupiny. V první (42 kusy) je oxidačně vypálená keramika. Barva povrchu střepu této části souboru je velice proměnlivá od světle okrové přes cihlově červenou, různé odstíny hnědé a hnědošedé až k úplně černé. Ostřívo je makroskopické, u části zlomků obsahuje i nevelká zrnka písku. U velké části jsou v ostřivu obsaženy i drobné úlomky slídy. Střep čtyř úlomků obsahuje též tuhu. Barva střepu je jen u několika úlomků shodná s barvou povrchu, u většiny je tmavší, nejvíce téměř černá. 37 kusů jsou střepy atypické, 3 kusy jsou části den s přídním. Dva z nich nesou zřetelné stopy podsypání. Z výzdoby nacházíme na třech úlomcích rytou šroubovici. Zbytek souboru (6 kusů) tvoří tvrdě redukčně vypálená keramika homogenního střepu šedé barvy. Barva povrchu je šedá nebo šedohnědá. V souboru je jedno dno s přídním se stopami odřezávání strunou a jeden okraj (obr. 4). Zbylé úlomky jsou atypické.

Máme-li soubor hodnotit, je na první pohled zřejmé, že pochází ze dvou od sebe dosti vzdálených období. První větší část souboru náleží 13. století. Bližší určení je vzhledem k jeho složení nemožné, ale rozhodně neodporuje datování hradu blíže k počátku století, jak bychom očekávali z historického kontextu. Druhá část souboru pochází z 15. století. Protože je vyloučeno, že by v této době byl ještě hrad užíván, musela se keramika dostat na hrad v souvislosti s jinou činností. Ze zmínku stojí, že veškerý redukční materiál pochází z povrchového sběru. Využívání hradního kopce jako strážistě je ale problematické vzhledem k poměrně omezenému rozhledu, i když naproti tomu přístupové cesty k Nečtinám lze z hradu sledovat do velké vzdálenosti od nich.

Hodnotit hrad v tomto stavu poznání je krajně obtížné. Jedná se především o jeden z nejmenších hradů, jeho plocha je cca 120 m², s předhradím asi 185 m². Převážně užití dřevěných konstrukcí na hradě svědčí o využití tradičních domácích stavebních technik a zdrojů. Tím je blízký hradům přechodného typu, tak jak se dosud pojímají, ačkoliv se od nich jinak značně odlišuje. Ovšem dřevohlinitá konstrukce s kamennou plentou obvodového opevnění zde jednak nebyla vzhledem k extrémní poloze potřebná, jednak zde pro ni asi nebylo místo.

Zánik sídla v Nečtinách spojuje V. Kočka s prodejem Nečtin králi a s pozdější výstavbou hradu Preitenštejna. Poznání hradu nám umožňuje vyslovit i další hypotézu. Hrad

Obr. 3: Plán vlastního hradu na Špičáku, k.ú. Lešovice, a řezy vrcholem.

zanikl, jak dosvědčují naše poznatky, nenásilně. Lze tedy předpokládat, že přestal vyhovovat rostoucím nárokům a vzhledem k nemožnosti hrad jakkoliv rozšiřovat byl opuštěn a nové sídlo bylo vybudováno v Březíně na Pekelném vrchu. Tomu vyhovuje i datace A. Hejny (1985, 167 - 171). Protože však všechny naše úvahy se odvíjejí na úrovni hypotéz, zůstává nám nadále jako nesporné datum ante quem pro zánik hradu v Nečtinách založení hradu Preitenštejnu. A pro něj zůstává jediným pevným datem již zmíněný rok 1333.

Nic nového nám k datování počátků hradu Preitenštejnu nepřináší ani stavební rozbor, ani vyhodnocení archeologických nálezů. Hrad totiž sloužil jako zdroj stavebního materiálu a nalézá se v dnešní době ve značně zuboženém stavu. Vnitřní zástavba v podstatě zanikla a je sledovatelná převážně jen na základě terénních reliktnů. Z téže příčiny není znám ani jediný architektonický detail pocházející z hradu. Jsme tedy při jeho hodnocení zcela odkázáni na práci s půdorysem (Durdík 1984, 153), který je nejspíše ještě neúplný. Z tohoto hlediska se hrad řadí mezi hrady s obvodovou zástavbou a jeho výstavbu lze připustit v širokém časovém rozpětí od 1. poloviny 13. století až k datu, kdy je již jeho existence doložena. Jediný a doposud jen předběžně publikovaný archeologický materiál pochází ze sondáže nevelkého rozsahu v místech recentního narušení, doplněné povrchovým sběrem (Durdík 1978, č. 158). Materiál pokrývá ovšem pouze část doby života hradu a nelze na jeho základě činit žádné závěry o době založení hradu.

Zbývá ještě dodat několik slov o literatuře zabývající se Nečtinami. Dvě nejstarší práce, Sedláčková (1905, 202 - 205) a Schmidtova (1928, 67 - 69), uvádějí pouze údaje z pramenů, aniž by se nějakým způsobem zabývaly možností existence jiného sídla než Preitenštejnu. V. Kočka (1932, 149 - 172) se zabývá Nečtinami mnohem obsáhleji, vyslovuje však řadu blíže nepodložených hypotéz, mezi nimi i o existenci sídla v Nečtinách v prostoru farního kostela. V práci je však možno odlišit hypotézy od nesporných skutečností podle kritického aparátu, který je pro všechna doložitelná fakta důsledně uváděn. Horší je situace v novější literatuře (Bělohávek 1970; Bělohávek a kolektiv 1985, 224; Pelant 1984, 201). Všechny zmíněné práce jsou v textu o Nečtinách pro uvedené období pouhým výpisem ze starších prací (převážně Kočkovy) a zcela nekriticky přejímají všechny nepodložené hypotézy. Protože je v nich ale zcela potlačen kritický aparát a nahrazen různě rozsáhlými seznamy použité literatury, jsou tyto hypotézy zcela neodlišitelné od nesporných fakt. Z tohoto důvodu můžeme výše zmíněné práce hodnotit jako bezcenné a z velké části vymyšlené. Jedná se zde přímo o odstrašující případ nekritické kompilace bez jakékoliv terénní práce a základního seznámení se s původními prameny.

Zaměření hradu na vrchu Špičáku, k.ú. Lešovice, provedli autoři v říjnu 1986 diagramovou tachymetrií Dahlta s připojením do státního souřadnicového systému S-JTSK a výškového systému baltského. Nálezy z lokality jsou uloženy v Západočeském muzeu v Plzni pod přírůstkovým číslem P 7/81.

Obr. 4: Okraj nádoby ze Špičáku.

LITERATURA

- AČ: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích I - XXXVII (1840 - 1941). Editoři F. Palacký I - VI, J. Kalousek VII - XXIX, G. Friedrich XXX - XXXVII.
- Anonym, 1967: Kytička lidových pověstí z Nečtinska. Zprávy Klubu přátel historie a přírody při Okresním muzeu v Kralovicích - Mariánské Týnici I, č. 1, s. 4.
- Bařtová, D. 1984: Vývoj pravěkého osídlení v povodí Střely. Archeologické rozhledy XXXVI, 156 - 172.
- Bělohávek, M. 1970: 800 let Nečtin. Nečtiny.
- Bělohávek M. a kolektiv, 1985: Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Praha.
- Birner, Z. 1980: Okolí Plzně. Praha.
- CDB: Codex diplomaticus et epistolarius regni bohemiae, tomii primi, fasciculus alter. Editor G. Friedrich.
- Durdík, T. 1978: Nečtiny hrad Preitenstein, okr. Plzeň-sever. Bulletin Záchraného oddělení 1975, 158. Praha.
- Durdík, T. 1984: České hrady. Praha.
- Hejna, A. 1985: Archeologický výzkum Hradiště u Březína, okr. Plzeň-sever. Minulostí Západočeského kraje XXI, 167 - 174. Plzeň.
- Karel IV. 1978: Vlastní životopis. Praha.
- Kočka, V. 1932: Dějiny politického okresu Kralovického II. Kralovice.
- Kolář, M. - Sedláček, A. 1902: Českomoravská heraldika I. Praha.
- Pelant, J. 1984: Města a městečka Západočeského kraje. Plzeň.
- Profous, A. - Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny IV. Praha.
- RBM: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, pars II. Editor K. J. Erben.
- Sedláček, A. 1933: Hrady, zámky a tvrže Království českého V. 2. vydání. Praha.
- Sedláček, A. 1897: Hrady, zámky a tvrže Království českého XI. Praha.
- Sedláček, A. 1905: Hrady, zámky a tvrže Království českého XIII. Praha.
- Schmidt, G. 1928: Burgen Westböhmens. Mies.